

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Ettevõtetmajanduse instituut

Sirli Gatski

**ETTEVÕTETE PANKROTISTUMISE PÕHJUSED
EESTI TÖÖSTUSETTEVÕTETE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: teadur Oliver Lukason

Tartu 2013

Soovin suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud “ “..... 2013. a

..... õppetooli juhataja

.....

(õppetooli juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Ettevõtete pankrotistumise teoreetiline käsitlus	7
1.1 Ettevõtete pankrotistumise mõiste ja olemus	7
1.2. Ettevõtete pankrotistumise põhjuseid käsitlevad teooriad	12
1.3. Ettevõtete pankrotistumise põhjuseid käsitlevad empiirilised uuringud.....	20
2. Eesti tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuste empiiriline käsitlus	28
2.1 Ülevaade Eesti töötlevast tööstusest ja selle spetsiifikast	28
2.2 Eesti tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuste kirjeldav statistika	33
2.3 Eesti tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuste täiendav analüüs	42
Kokkuvõte	51
Viidatud allikad	55
Lisad	59
Lisa 1. Empiiriliste pankrotiuuringute koondandmed	59
Lisa 2. Eesti makromajanduse näitajad perioodil 2000-2012	61
Lisa 3. Ettevõttevälised pankrotistumise põhjused	62
Lisa 4. Ettevõttesisesed pankrotistumise põhjused	63
Summary	65

SISSEJUHATUS

Ettevõtete ja nende tegevust mõjutava keskkonna aina keerukamaks muutuvad vastastikused mõjud, mis sunnivad firmasid oma tegevust pidevalt arendama, tekitavad üha enam võimalusi ka erinevate kriiside tekkeks, pikendades samaaegselt kriisi võimalike tekkepõhjuste loetelu. Edukaks toimimiseks on vaja muutusi õigeaegselt näha ja neile reageerida – vastasel juhul teevad seda konkurendid ning tekib oht ebaõnnestumiseks. Viimastel aastakümnetel on koostatud mitmeid mudeleid ebaõnnestumise kõige raskema vormi, pankrotistumise prognoosimiseks, eelkõige erinevate finantssuhtarvude abil. Nii mõnigi neist võib anda ettevõtte praegusest ja tulevasest edukusest üpris täpse pildi, küll aga on sellest vähe kasu, kui ei osata näha põhjuseid ühe või teise olukorra taga.

Lisaks suurepärase tulemustega ettevõtete edukuse põhjuste uurimisele, on tervikpildi mõistmiseks oluline teada ka ebaõnnestunud ettevõtete allakäigu põhjuseid. Viimane on vajalik nii ettevõtjaile endile, kes oma tähelepanu õigel hetkel arendamist vajavasse valdkonda või protsessi oskaks pöörata, kui ka näiteks kreditoridele, kes selle info põhjal ohtusid paremini ette oskaks aimata. Tähendab ju pankrot olukorda, kus võlgnik ei suuda püsivalt võlausaldaja nõudeid tagada, tekitades kahju kreditorile ning sundides äritegevust lõpetama. Lisaks kaasnevad pankrotistumisega kõikvõimalikud muud finantsilised, sotsiaalsed ja psühholoogilised kulud. Samas ei saa pankrotti vaadata ainult negatiivsena, sest omamoodi võimaldab see ressursside efektiivsema ümberjaotamise.

Käesoleva töö eesmärgiks on tuvastada ettevõtete pankrotistumise põhjused Eesti tööstusettevõtete näitel aastatel 2002-2009. Kui pankrotistumine on eelkõige juriidiline termin, mis tähendab kohtupoolselt tuvastatud püsivat maksejõuetust, siis käesolevas töös kasutatakse pankrotistumist ja püsivat maksejõuetust samaste mõistetena. Vajadus selleks tulenes erialakirjandusest, kus need mõisted eri riikide ja nende seaduste eripära

tõttu samuti vaheldumisi kasutust leidsid. Kui lähtuvalt Eesti kohtupraktikast võib pankrotimenetlus lõppeda kas pankroti väljakuulutamise või menetluse raugemisega, siis käesolevas töös selgitatakse Eesti tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuseid mõlema lõpptulemuse korral. Sellist lähenemist toetab asjaolu, et ka raugemisega lõppenud menetlustes osalenud võlgnikud on püsivalt maksejõuetud ning seega käesoleva töö uurimisobjektiks. Töö eesmärgist lähtuvalt on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- 1) selgitada pankrotistumise mõistet ja pankrotimenetluses osalevatele pooltele seatud õigusi ja kohustusi;
- 2) koondada pankrotistumise põhjuseid kajastavaid teooriaid ning põhjuste erinevaid liigitamisvõimalusi;
- 3) tuua välja varasemate sarnaste empiiriliste uuringute tulemused lähtuvalt eelpool toodud liigitamise võimalustest;
- 4) selgitada Eesti majanduskeskkonda aastatel 2002-2009 ning selle mõju tööstusettevõtetele;
- 5) tuua Eesti maakohtu lahendite põhjal välja aastatel 2000-2009 püsivalt maksejõuetuks muutunud tööstusettevõtete pankrotistumise põhjused ning analüüsida neid lähtuvalt ettevõtete iseloomustavatest näitajatest;
- 6) selgitada läbiviidud analüüsi abil tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuste eripärasid võrrelduna varasema erialase teabega.

Töö koosneb ühest teoreetilisest ning ühest empiirilisest peatükist, millest mõlemad on omakorda jaotatud kolmeks alapeatükiks. Töö teoreetilisse osasse koondatakse ülevaade pankrotistumise mõistest ning juriidilise keskkonna mõjust pankrotistumise põhjuste kujunemisele. Lisaks antakse teoreetilises osas ülevaade peamistest kasutusel olevatest pankrotistumise põhjuste klassifikatsioonidest ning tuuakse välja tulemused peamistest sarnastest empiirilistest uuringutest – see on aluseks empiirilises peatükis kasutatavale põhjuste liigitustele ning vajalik tulemuste võrdlemiseks. Esimene peatükk põhineb peamiselt erinevatel ingliskeelsetel teadusartiklidel (Baldwin *et al.*, Boyle ja Desai, Mellahi ja Wilkinson, Ooghe ja Waeyaert, Sheppard) ning pankrotiuuringutel ja Eesti pankrotiseadusel.

Empiirilises peatükis selgitatakse Eesti tööstussektori spetsiifikat ning Eesti majandusolukorra mõju tööstusettevõtetele alates aastast 2000. Seejärel klassifitseeritakse Eesti maakohtu lahendites väljatoodud pankrotistumise põhjuseid lähtuvalt esimeses peatükis toodud peamistele kasutusel olevatele võimalustele. Seejärel analüüsitakse väljatoodud püsiva maksejõuetuse tekkepõhjuseid, kasutades selleks kirjeldavat statistikat ja statistilisi teste. Tulemusi võrreldakse varasemate empiiriliste uuringute tulemustega. Andmete analüüsimisel on kasutatud programme Excel ja SPSS.

Kui sektori eripärade olulisust pankrotistumise juures on varasemates uuringutes korduvalt rõhutatud (näiteks Ooghe ja Prijcker, Cheng ja McDonald), siis konkreetselt tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuseid ei ole teadaolevalt maailmas veel uuritud. Küll aga võimaldab seda suurepäraselt Eesti kohtupraktika – ajutisele haldurile on pankrotimenetluses pandud kohustus välja tuua ettevõtte maksevõimetuse tekkepõhjused. Huvipakkuvaks on töötlev tööstus seetõttu, et hõlmab kümnendikku Eesti ettevõtetest ja viiendiku hõivatud inimestest ning ettevõtte kohta toodetakse kaks korda rohkem lisandväärtust, kui Eesti keskmine.

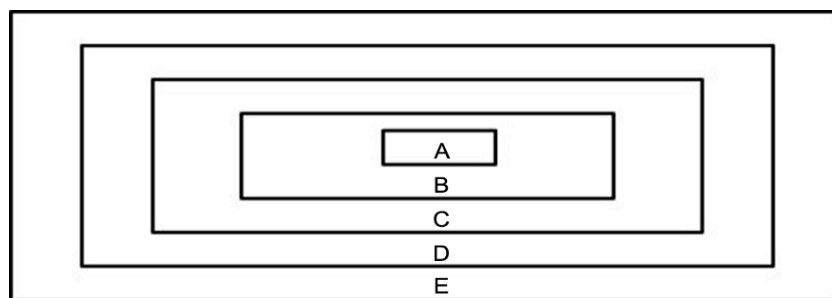
Töös avaldatud tulemused võivad huvipakkuvaks osutada tööstusettevõtete omanikele ning juhtidele, erialaliitudele ning finantsasutustele. Tulevikus võiks samamoodi uurida ka teiste sektori ettevõtete eripärasid, et põhjuste jagunemist omavahel võrrelda saaks. Seni on sektoripõhiseid pankrotistumise põhjuste uuringuid maailmas läbi viidud ainult üksikuid.

1. ETTEVÕTETE PANKROTISTUMISE TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1 Ettevõtete pankrotistumise mõiste ja olemus

Nii nagu on erinevaid arusaamasid ettevõtte edukusest, on erinevaid käsitusi ka ettevõtte ebaedukusest. Väga palju sõltub omaniku ootustest ettevõttele – ajutiselt kahjumit teenivat firmat võib omanik mõnel juhul vaadelda ebaõnnestunud investeeringuna, teisel juhul võibki tegu olla nõ sotsiaalse projektiga, millelt kasumit ei oodata. Barnard (1938: 44) on öelnud, et ettevõtte võimekuse ainuke mõõdupuu on ta oskus jääda ellu. Seegi väide ei pruugi alati tõele vastata – ka edukas ettevõtja võib oma äri tervislikel põhjustel või omal soovil sulgeda. Järgnevalt selgitatakse ettevõtete ebaõnnestumiste jagunemisi ja mõisteid detailsemalt, käsitletakse pankrotistumise uurimise võimalikkust ning juriidilise keskkonna mõju pankrotistumistele.

Kuna ettevõtete ebaõnnestumise põhjuseid käsitlevas teoorias on kasutusel mitmed eri mõisted, tuleb enne teoreetiliste käsitluste avamist selgitada nende definitsioonide eripärasid ning teha kindlaks, milliseid ebaõnnestunud ettevõtteid saab kaasata pankrotistumiste uurimisse ning milliseid mitte. Valede põhjuste väljatoomine ja klassifitseerimine on eksitav ja võib viia ebaõigete järeldusteni. Pankrotistumiste asetus kõikide tegevuse lõpetanud ettevõtete hulgas on avatud joonisel 1.1.

Joonis 1.1. Tegevuse lõpetanud ettevõtete jagunemine (Cochran 1981: 53).

Joonisel 1.1 on kõik tegevuse lõpetanud ettevõtted jaotatud viide alamhulka lähtuvalt äri sulgemise ajenditest ja sellega kaasnevatest kuludest osapoolte jaoks. Täht "E" koondab kõik ettevõtete sulgemised, hõlmates muuhulgas omaniku tervislikel või vanuselistel põhjustel lõpetatud äritegevused ja kasu saamise eesmärgil müüdüd toimivad ettevõtted. Seega võivad nimetatud alamhulgas kajastuda ka edukad ettevõtted. Tähega "D" on tähistatud alternatiivkulu tõttu lõpetatud ettevõtted, mis ei tasunud end ära kapitalikulu või alternatiivseid ärivõimalusi arvestades. Alamhulk "C" tähistab lõpetamisi, mis on toonud omanikule rahalisi kaotusi, tähe "B" all on ettevõtted, kelle tegevuse lõppemine on kahjustanud ka kreditoride huve. Nii alamhulga "C" kui "B" puhul kanti kaotusi ning neid sündmusi võib vaadelda ebaõnnestumistena. Alles kõige keskel, kitsaima alamhulga moodustavad tähe "A" all pankrotistunud ettevõtted. (Cochran 1981: 52-53)

Eestis on pankrotiseaduse § 1 järgi pankrot võlgniku kohtuotsusega väljakuulutatud maksejõuetus. Seega on pankrot eelkõige juriidiline termin, mis tähendab kohtu poolt tuvastatud maksejõuetust. Viimane on pankrotist üldisem mõiste, iseloomustamaks võlgniku tegelikku majanduslikku olukorda. Pankrotiseaduse § 1 kohaselt on võlgnik maksejõuetu, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatuse ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Juriidilisest isikust võlgnik on maksejõuetu ka siis, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi ja selline seisund ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Maksejõuetuse ajutisus ega püsivus ei ole Eesti seaduses defineeritud, vaid on jäetud kohtu tõlgendada. Maksejõuetuse ajutisust on Manavald (2011: 101) oma doktoritöös tõlgendanud aga järgmiselt:

- maksejõuetus on ajutine, kui tegevuse jätkamisel endistel tingimustel maksejõuetus välise sekkumiseta möödub;
- maksejõuetus on ajutine, kui eksisteerib seaduslik ja reaalne võimalus väljaspool pankrotimenetlust, mis muudab võlgniku taas maksejõuliseks ja võlgnikul on soov seda võimalust kasutada.

Maksejõuetuse hindamisel on Maailmapank soovitanud lähtuda võlgniku suutmatusest täita kohustusi, mille tähtaeg on saabunud. Selle kindlakstegemiseks on välja pakutud kaks hindamismeetodit: bilansimeetod ja rahavoogude meetod. Bilansimeetodi järgi on

ettevõtte maksejõuetu, kui ta kohustused ületavad varade õiglast turuväärtust. Rahavoogude testi käigus hinnatakse ettevõtte rahavoogusid ning selgitatakse ettevõtte toimetulekut oma kohustuste täitmisega. Kasutada lubatakse mõlemat meetodit, eelistatum on aga rahavoogude meetod, sest kui bilansimeetodi tulemused võivad tegelikkust raamatupidamispõhimõtete erisuse tõttu moonutada, siis rahavoogude meetod peaks objektiivsemalt kajastama ettevõtte võimet täita kohustusi nüüd ja tulevikus. (Principles and ... 2001: 29-30) Eestiski on Riigikohus heitnud alama astme kohtutele ette maksevõime hindamist ainult bilansiliste andmete alusel, mis aga kajastavad finantsseisundit minevikus (Riigikohtu otsus nr 3-1-1-49-11). Kahe lubatud meetodi süsteem kaitseb kreditoride huve juhul, kui ettevõtte sooviks esitada pankrotiavalduse mõne nõude tasumisest kõrvalehiilimiseks, ning kaitsma kreditoride eest juhul, kui need sooviks toimivat ettevõtet turult kõrvaldada (Principles and ... 2001: 30).

Pankrotistumiste uurimise eeliseks on asjaolu, et pankrot on vaadeldav ning ülesmääratud juriidiline sündmus. Lisaks, kuigi seadusest tulenevalt on olemas võimalus, et kui osutub, et ettevõtte pole siiski püsivalt maksejõuetu, saab ta pankrotist taastuda, on sellised juhtumid harvad erandid. Erialakirjanduses on autorid aga ka pankrotistumist defineerinud erinevalt, näiteks Daily (1994: 274) märkis pankrotistumisena olukorda, kui firma on kaotanud kreditoride toetuse. Boratyńska (2011: 149) kirjeldas pankrotti seisundina, mil ettevõtte pole võimeline oma tegevust ilma välise finantstoetuseta jätkama. Šneidere ja Būmane (2007: 144) samastasid pankroti maksejõuetusega, sest mõlemad mõisted kirjeldavad situatsiooni, mil ettevõtte ei suuda oma finantskohustusi täita ega majandustegevust jätkata. Erinevad definitsioonid tulenevad osaliselt ka pankrotimenetluse alustamise kriteeriumite erisustest riikides: kas on selleks maksete lõppemine kreditoridele, püsiv maksejõuetus, usaldusväärse kaotus või suutmatuse oma kohustusi püsivalt täita (Bankruptcy and ... 2002: 264-265). Mõnes riigis on pankrotiprotsessi algatamiseks vaja ka mitme eelmainitud tingimuse olemasolu. Väga rangete kriteeriumite kehtestamist proovitakse erijuhtude tõttu vältida, et võimaldada vajadusel paindlikku lähenemist.

Lisaks pankrotistumise ja maksejõuetuse defineerimiste väikestele erinevustele, varieeruvad riigiti ka maksejõuetuse tuvastamise protsess, ettevõtte juhtkonna vastutus

võlausaldajate ees ning pankrotistumise mõju ettevõtte omanike ja juhtkonna mainele. Seetõttu on välismaise kirjandusega tutvumisel oluline põgusalt teada ka riikide juriidiliste süsteemide eripärasid, mis ettevõtete tegevusvabadust, võimalikke pankrotistumise põhjuseid ning pankrotist väljumise võimalusi mõjutavad. Järgnevalt vaadeldakse eelmainitud faktoreid, et paremini mõista nii järgmistes peatükkides käsitletud uuringute sisu kui hoomata keskkonda, milles Eesti ettevõtted peavad kohanduma.

Riikides nagu Prantsusmaa ja Saksamaa algab pankrotistumise protsess vaatlusperioodiga, et mõista, kas ettevõtet saaks restruktureerimise abil päästa või mitte – see võimaldaks vähemalt osad töökohad ettevõttes säilitada ning ettevõttel iseseisvalt oma kohustusi võlausaldajatele tasuda. Vaatlusperioodil endal võib näha ka teist positiivset külge – pankrotimenetluse algatamist ei vaadelda negatiivsena, sest sellest võib ettevõtte veel väljuda. (Bankruptcy and ... 2002: 188-189) Veelgi konkreetsem on restruktureerimis- (*Chapter 11* alusel) ja likvideerimisprotsesside (*Chapter 7* alusel) eraldamine USAs, kus on selgelt näha, mis firma oma tegevuse lõpetab ning kes oma senist tegevust ainult muudab (*Ibid*: 201). Pankrotistumise protsessiga tegelevad riikides tihti spetsialiseeritud kohtud (Saksamaa, USA), kellel sel juhul on suurem roll otsuse mõjutamisel, samas kui nii mõneski riigis (Soome, Hispaania) on selles protsessis peamine mõju kreditoride otsustel (*Ibid*: 262). Viimaste sekkumine võib mõnel juhul hädas ettevõtteid pankrotist päästa.

Pankrotimenetluse algatajateks on eri riikides tavaliselt kas võlgnik ise, võlausaldaja, prokurör või kohus (*Ibid*: 265), Eestis võlgnik, võlausaldajad või teised seadusega määratud isikud (PankrS § 9). Menetluse algatamisega kaasneb kohustus loovutada oma varad teatud kindla isiku hoole alla (likvideerija või pankrotihaldur). Eestis on selleks pankrotihaldur, kes teeb võlgniku nimel tehinguid pankrotivaraga ning esindab teda varalistes vaidlustes (PankrS § 22). USAs on suur võim jäetud kreditoridele, kel on õigus pankrotihalduriga konsulteerida, talle soovitusi ning küsimusi esitada (Bankruptcy and ... 2002: 267). Pärast pankrotimenetluse alustamist jäetakse kreditoridele määratud aeg oma nõuete esitamiseks, mis seejärel läbi vaadatakse ning kas aktsepteeritakse või tagasi lükatakse. Ettevõtte olemasolevast varast makstakse

kõigepealt kinni pankrotiprotsessi kulud. Nõuete maksmise järjekord on seaduses määratud (*Ibid*: 269-270).

Pankrotimenetlus lõpeb siis, kui ettevõtte varadest saadud summadega on kaetud kõik võlad ning ettevõtte on likvideeritud, kui ettevõtte on edukalt restruktureeritud või kui selgub, et ettevõtte varadest ei jätku pankrotimenetluse kulude katmiseks (*Ibid*: 271) – viimasel juhul on Eestis tegemist menetluse raugemisega. Eestis lõpeb menetlus raugemisena ka siis, kui võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest ja nõuetest kolmandate isikute vastu ning nende nõuete rahuldamine on vähetõenäoline (PankrS § 29). Mõningatel tingimustel võib kohus vabastada ettevõtjaid järelejäänud võlgade maksimisest tulevikus, võimaldades neil sellega lihtsamalt nõ puhtalt lehelt uuesti alustada (Bankruptcy and ... 2002: 271).

Ettevõtete pankrotistumise põhjuste kujunemise juures mängib rolli ka asjaolu, mis mõju on sel ettevõtte omanike ja juhtkonna mainele ning kuidas on püsiva maksejõuetuse tahtlik tekitamine karistatav. Saksamaal karistatakse kuriteo tunnustega teo põhjustanud ettevõtjaid viieaastane ärikeeluga, püsivast maksejõuetusest mitteõigeaegse teavitamise eest on karistuseks kuni kolmeaastane vanglakaristus või trahv (*Ibid*: 277). Suurbritannias võidakse selliseid ettevõtjaid kuni 15 aastaks ning Belgias lausa eluaegselt teatud ametipostidele asumisest keelata (audiitor, kindlustusseltsi juhtkond jne) (*Ibid*: 273, 286). Eestiski vastutavad juhtkonna liikmed neile seatud kohustuste rikkumisel tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt (Äriseadustik §187). Üldiselt proovitakse jälgida, et tehakse vahet tahtlikult põhjustatud maksejõuetustel ja pankrotistumistel, mis juhtunud ettevõtjaist mitteolenevatel põhjustel. Et mitte välistada ettevõtteväliste tegurite tõttu pankrotistunud firmade omanike ja juhtkonna tulevast äritegevust muudes ettevõtetes, vabastatakse nad pankrotistunud ettevõtte järelejäänud võlgadest ning ei keelata asutada uusi ettevõtteid või asuda nende juhatusse.

Nagu avaldus alapeatüki alguses väljatoodud jooniselt 1.1, moodustavad pankrotistunud ettevõtted kõigi tegevust lõpetanud ettevõtete kõige kitsama alamhulga ja tekitavad kõige suuremat majanduslikku kahju. Sündmusest erinevatele osapooltele tekkiva kahju minimeerimiseks on vaja luua õiguslikud raamid, mis võimaldaks õigeaegse püsiva maksejõuetuse avastamise ja tagajärgedega tegelemise. Seadused peavad kaitsma

kreeditoride huve ning tagama ettevõtja vastutuse oma tegude eest, et välistada tahtlikud hooletused ja kuriteod. Teisalt tuleb võimaldada *force majeure* juhtude tõttu pankrotistunud ettevõtete omanike ja juhtkonna vabastamine süüdlase mainest, et mitte igasugust ettevõtlikkust karistada.

1.2. Ettevõtete pankrotistumise põhjuseid käsitlevad teooriad

Pankrotistumise põhjuste teoreetilise tausta selgitamisel lähtutakse erialakirjanduses kasutusel olevatest ebaõnnestumise teooriatest. Eraldi ei ole olemas pankrotistumise põhjuste teooriaid, aga lähtuvalt alapeatükis 1.1 väljatoodud pankrotistumiste asetusel kõigi tegevuse lõpetanud ettevõtete hulgas, võib püsiva maksejõuetuse tekkimise teoreetilise tausta avamiseks kasutada ka eelmainitud ebaõnnestumise teooriaid. Seejuures empiiriliste uuringute tulemuste väljatoomisel alapeatükis 1.3 käsitletakse võrreldavuse tagamiseks kõikide ebaõnnestumiste asemel üksnes pankrotistunud ettevõtete ebaõnnestumiste põhjuseid.

Ettevõtete ebaõnnestumisi on süstemaatiliselt uuritud alates 1960ndate keskpaigast ning esimesed pankrotistumise põhjuseid käsitlevad empiirilised uuringud viidi läbi 1970ndate lõpus (Sheppard 1994: 795-796). Pankrotistumise põhjuste käsitlemisel on erinevad autorid nii teoreetiliste kui empiiriliste uuringute korral lähtunud ühest järgnevatest vaatenurkades: deterministlik, voluntaristlik või nende kahe integreeritud käsitus. Kui varasemates uuringutes on erinevad autorid koolkondadest lähtuvalt vaadelnud ebaõnnestumisi erinevate nurkade alt, mida omavahel siduda oli keeruline, siis uuemad uuringud on seoste nägemiseks ja tervikpildi saamiseks proovinud neid omavahel ühendada. Järgnevalt seletatakse lahti nii deterministliku kui voluntaristliku käsitluse põhilised ideed, tutvustatakse nende integreeritud lähenemisi ning tuuakse välja teooriate tugevused ja puudused.

Deterministlik lähenemine ettevõtete ebaõnnestumise juures ühendab struktuuriökonomika ning organisatsiooniökoloogia teooriaid. Mõlemad leiavad, et ebaõnnestumist põhjustavad eksogeensed tegurid, mille üle juhtkonnal on vähe kontrolli, kui üldse. Keskkond mõjutab juhtkonna otsuste täitumist ja jätab vähe strateegilisi valikuid, seega võib juhtkonna rolli ja ettevõtte tasandi üldiselt

ebaõnnestumise juures vaatluse alt välja jätta. (Mellahi, Wilkinson 2004: 22) Struktuuriökonomika ja organisatsiooniökoloogia erinevad lähenemisnurgad deterministlikule käsitlusele on toodud järgnevalt.

Struktuuriökonomika perspektiivi oluliseks punktiks on väliskeskkonna omadus avaldada survet ning seada piiranguid ettevõtte valitud strateegiale ja seeläbi viia ebaõnnestumiseni (*Ibid*: 23). Raamatus “Kapitalism, sotsialism ja demokraatia” kirjeldas Joseph Schumpeter (1942: 83, 90) turgu pidevalt areneva, loominguise hävitamise protsessina – ettevõtjad on loovad ning arendavad on tooteid pidevalt ja kes muutustega kaasa ei lähe, on hukule määratud. Fundamentaalsed muudatuste toimumisel tekivad uued ettevõtted, kes hävitavad vanad, aegunud kompetentsidega ettevõtted. Oluliseks on ka eeldus, et juhid on ratsionaalsed ning ettevõtte parimate huvide eest seisjad ja seega mitte ainuisikuliselt firma ebaõnnestumises süüdi. Struktuuriökonomika järgi on ebaõnnestumise peamiseks põhjusteks põhiklientide nõudmiste ja maitsete pidev areng, nõudluse tsükliline muutumine, sektorisene strateegiline konkurents olemasolevate ja uustulijate vahel, tehnoloogiline ebakindlus, väliskeskkonna muutuste ennustamatus ning ressursside piiratus (Mellahi, Wilkinson 2004: 23).

Organisatsiooniökoloogia näeb ettevõtte ebaõnnestumisena seisundit, mil ei suudeta jätkata oma igapäevaste tegevustega senise struktuuri, ressursside ja liikmete püsides. Teooria aluseks on loodusliku valiku mudel, mille kohaselt populatsioon koosneb sarnase strateegiaga ettevõtetest, kes väliskeskkonna jõudude mõjule sarnaselt reageerivad ning üksteise edukust mõjutavad. Organisatsiooniökoloogia kohaselt mõjutavad organisatsiooni edukust peamiselt neli faktorit (Mellahi, Wilkinson 2004: 23-26):

1. **Populatsiooni tihedus** – ressursside piiratus tõttu suureneb suremus uute konkurentide lisandudes. Samas suureneb siis ka populatsiooni legitiimsus, mis omakorda võimaldab kaasata uusi ressursse. Uued vahendid toovad omakorda kaasa uute konkurentide tekke.
2. **Haru elutsükl** – ühe tööstusharu ettevõtted järgivad olenemata strateegiast ja juhtimiskorraldusest ühesugust ja pöördumatut teekonda väljasuremise suunas,

mis tuleneb nõudluse küllastumisest, pakkumise kadumisest või tehnoloogilistest muutustest.

3. **Firma vanus** – uutel firmadel on suurem tõenäosus ebaõnnestuda kui nende vanematel kaaslastel. See tuleneb nende suurematest kuludest efektiivsete juhtimisstruktuuride juurutamisele, finantseeringutele, tööjõu ning lojaalsete klientide leidmisele. Ebaõnnestumine ei pruugi juhtuda kohe, vaid mõne aasta pärast, kui kogu algkapital kulutatud. Suurem tõenäosus ebaõnnestuda on ka struktuurseid muudatusi tegevatel ettevõtetel, kes ei pruugi muutuste tegemise ajal suuta vajaliku kiirusega väliskeskkonnas toimuvale reageerida.
4. **Firma suurus** – ebaõnnestumise tõenäosus langeb firma suurenedes, sest vähenevad halduskulud, probleemid finantseerimisega, töötajate värbamise ja hoidmisega. Lisaks on suuremad firmad vähem sõltuvad välistest ressurssidest.

Deterministliku käsitluse kasuks räägib hulk statistilisi uuringuid, mis tõestavad väliskeskkonna olulist mõju ebaõnnestumise tõenäosusele (Fredland, Morris 1976: 8). Käsitluse puudujäägiks ei ole aga see, mida uuritakse, vaid mida eiratakse. Kogu tähelepanu pööratakse väliskeskkonna põhjustele ning sisemised vead jäävad tähelepanuta (Daily 1994: 275). Väliskeskkonnast hoolimata on ka ühes sektoris ettevõtteid, kes jäävad edukalt ellu, ja neid, kes surevad – seejuures on oluline juhtkonna oskus ettevõtet rasketest oludest läbi juhtida. Ettevõttesisesed faktoreid aga mõnikord eiratakse, sest nende mõju ei osata märgata ega mõõta (Mellahi, Wilkinson 2004: 27).

Deterministlikule käsitlusele vastanduvad organisatsioonipsühholoogia ja organisatsiooniuuringud voluntaristliku perspektiiviga, leides, et juhtkond on ettevõtte peamine otsuseid vastuvõttev organ ning seetõttu oma tegevusega otseselt organisatsiooni edu või ebaõnnestumise põhjustajaks (*Ibid*: 27). Juhtkonna tegevustulemusi mõjutab tugevalt see, kuidas nad väliskeskkonda tajuvad (Mone *et al.* 1998: 127-128). Voluntaristliku käsitluse järgi on otsustaja roll olulisem kui väline keskkond, mille kontekstis otsuseid vastu tuleb võtta. Ebaõnnestumine tuleneb sisemistest puudujääkidest ning oskamatuses väliskeskkonna ohtudele reageerida – liigse enesekindluse või ülbuse tõttu ignoreeritakse muutusi ja hoiatusi ning ei reageerita õigeaegselt. (Mellahi, Wilkinson 2004: 28) Pankrotistunud ettevõtete

juhtkonda kiputakse hindama ebaadekvaatseks, eriti kuna nende viimased kriitilised otsused on suure tõenäosusega küllalt ebapopulaarsed ning mõne osapoole huvisid kahjustavad (Khanna, Poulsen 1995: 919). Voluntaristlikus käsitluses seletatakse organisatsioonilist ebaõnnestumist mitmete alamteooriate abil (Mellahi, Wilkinson 2004: 28-31):

1. **Grupimõtlemine (*Groupthink*)** – grupis tehtud otsused on mitteoptimaalsed, grupis tekib ühtne mõtlemine, millega kaasneb tõsine oht otsuste kvaliteedile. Sündmusi ei hinnata õigesti ning see viib ebaõnnestumiseni.
2. **Ülemine ešelon (*Upper Echelon*)** – organisatsiooni otsustajate grupi omadused, homogeensus ja ametis oldud aeg mõjutavad valitavat strateegiat ja ettevõtte edukust.
3. **Edu needus (*Curse of Success*)** – pidevast edust õppinud ettevõtetel on suurem tõenäosus ebaõnnestuda, tulenevalt tekkinud liigsest kindlustundest, protsessile orienteeritusest, tähelepanematuses ja isoleeritusest. Baumard ja Starbuck (2005: 283) leidsid eelnevale lisaks, et keskendumine mõnele põhikompetentsile ja konkurentsieelisele, mis esialgu toob edu, võib hiljem muuta ettevõtte liiga spetsialiseerituks ning paindumatuks.
4. **Ohu jäikusefekt (*Threat Rigidity Effect*)** – ohutunde korral on inividid ja organisatsioonid küllalt jäigad ning proovivad säilitada *status quo*le võimalikult lähedast olukorda.

Ettevõttesiseste faktorite olulisust tõendab asjaolu, et kriisiaegadel, mil paljud ettevõtted satuvad majanduslikesse raskustesse, suudavad osad ettevõtted edukalt püsima jääda – need on ettevõtted, kelle juhtkond on oskuslik ja ettevalmistunud (Fredland, Morris 1976: 8). Organisatsioonipsühholoogia ja –uringute lähenemisele heidetakse ette keskendumist mitmele, kuid omavahel koordineerimata teemale, mis muudab terviku mõistmise raskeks ning kaootiliseks. Liiga suurt tähtsust omistatakse ebaõnnestumise juures ettevõttesisestele faktoritele ning põhinetakse ainuüksi USA uuringute andmetel (Mellahi, Wilkinson 2004: 31).

Deterministlik ja voluntaristlik lähenemine on arenenud küllaltki iseseisvalt ning see on tekitanud praktilisi lünki pankrotistumise uurimise juures, mistõttu metodoloogilised erinevused ei luba kahel koolkonnal üksteise teadmisi otseselt rakendada (Mellahi,

Wilkinson 2004: 21, 33). Lisaks ei pruugi deterministliku ja volutaristliku käsitluse järgi põhjuste jaotamine rangelt ettevõttesisesteks ja –välisteks täielikult avada mõningaid ebaõnnestumise taga olevaid aspekte – need on pea alati üksteisest sõltuvad ja eraldamatud. Samas aitab selline klassifikatsioon mõista, millal peavad ettevõtted end ise aidata suutma ning millal oleks vaja näiteks riigitasemel regulatsioone üldise majanduskeskkonna kontrollimiseks (Fredland, Morris 1976: 8). Deterministlikku ja volutaristlikku käsitluse eri puuduste tõttu on proovitud neid omavahel siduda ning luua põhjuste omavahelisi seoseid käsitlevaid teooriaid ja mudeleid, mida järgnevalt ka käsitletakse.

Ressursisõltuvuse teooria järgi on erinevate sündmuste vastastikune sõltuvus põhjuseks, miks ettevõtete tegevustulemused tavaliselt oodatust erinevad. Oskus omandada ja hoida vajaminevaid ressursse on organisatsiooni ellujäämise võtmeks. Haavatus tuleneb juhust, kui väliskeskkonna muutustega kaasneb mingi ressursi mittepiisavus – mida suurem on sõltuvus teatud tingimustest või teistest osapooltest, seda suurem on ebaõnnestumise tõenäosus. (Pfeffer and Salancik 1978: 2, 40, 47) Seega saab nimetatud riski vähendada väliste sõltuvuste arvu ja nende mõjuulatuse minimeerimisega. Seda saab teha kontrollitavama äriiniši valimise, äritegevuse mitmekesistamise tulemusel sõltuvuste hajutamise ning arvukate ärisuhete loomise teel (Sheppard 1995: 33).

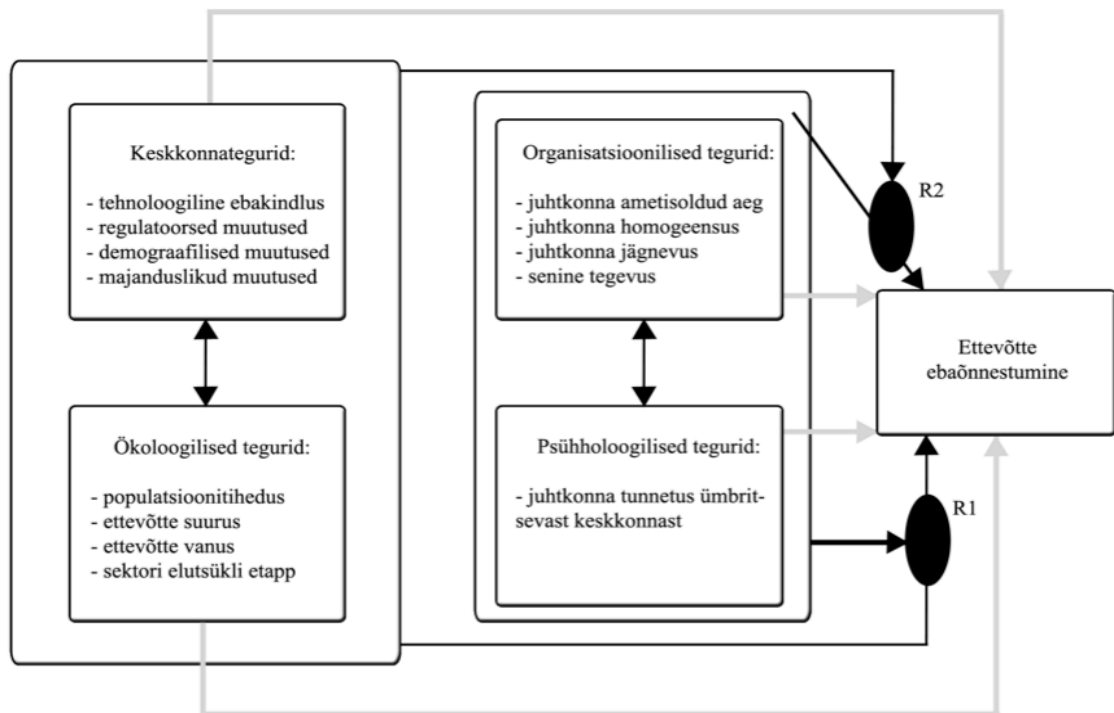
Boyle ja Desai (1991: 36) lisasid ettevõttesisestele (juhtkonna poolt kontrollitavatele) ja -välistele (juhtkonna poolt kontrollimatutele) põhjustele juurde lisamõõtme – administratiivsed (lühemaajalised) ning strateegilised (pikemaajalisemad) faktorid (joonis 1.2). Sisemised administratiivsed tegevused, nagu finantstulemuste jälgimine, protsessimuutuste tegemine ning inimressursi hoidmine, on tavapärased ja paremini etteaimatavate tulemustega tegevused. Sisemised strateegilised tegevused mõjutavad ettevõtet pikemaajaliselt ja on raskemalt prognoositavate tulemustega. Sellisteks tegevusteks on näiteks turuanalüüs, positsioneerimine, strateegiline personalijuhtimine ja üldine planeerimine. Välsed administratiivsed tegevused on eelkõige igapäevased ning hõlmavad muuhulgas lühiajaliste kohustuste täitmist väliste osapoolte eest ning ettevõtja suutlikkust igapäevategevusi koordineerida. Välsed strateegilised tegevused hõlmavad endas pikemaajaliselt teostatavaid muutusi ettevõtte strateegias ning on seetõttu raskemalt etteaimatavate tulemustega.

KESKKOND	Sisene	I Poliitika Protseduurid Seadused Süsteemid	II Analüüs Planeerimine Positsioneerimine
	Väline	III Riskide juhtimine	IV Tootearendus Hajutamine Nišid Turu areng Turu säilitamine
		Administratiivne	Strateegiline
REAKTSIOON			

Joonis 1.2. Keskkonna-reaktsiooni maatriks (Boyle, Desai 1991: 38).

Tähelepanekuks võib öelda, et Boyle'i ja Desai uuring hõlmas ainult väikeettevõtteid, kel vähem kui 100 töötajat ja müügitulu alla 5 miljonit dollari. Uuringu autorid leidsid, et suuremate ettevõtete korral oleks vaja ka viiendat, keskset koondavat faktorit – operatsioonide juhtimine – mis rõhutab administratiivsete tegevuste jälgimise olulisust ajal, mil tegeletakse uute strateegiliste muudatuste sisseviimisega. Tuleb vastu võtta fundamentaalne otsus, kas hoida äritegevust mahus, kus kontrolli tegevuse üle saab omanik ainuisikuliselt teostada, või võimaluse avanedes laiendada ning delegeerida osa vastutust alluvatele. Märkimisväärne roll edukuse tagamisel on juhi suutlikkus seda hetke tabada ning vastutusi õigeaegselt jagada. (Boyle, Desai 1991: 39-40)

Mellahi ja Wilkinson koostasid ettevõttesiseste ja –välise faktorite omavahelisi suhteid kujutleva raamistiku (joonis 1.3). Autorid jagasid ettevõttevälised faktorid kaheks – keskkonnafaktorid, nagu tehnoloogiline ebakindlus, regulatoorsed muudatused, demograafilised ja majanduslikud muutused, ning ökoloogilised faktorid, nagu populatsioonitihedus, ettevõtte suurus, vanus ja elutsükli etapp. Ettevõttesisesed tegurid jaotati organisatsioonilisteks, nagu juhtkonna ametisoldud aeg, homogeenus, järgnevus ja senine tegevus, ning psühholoogilisteks faktoriteks, nagu juhtkonna tunnetus ümbritsevast keskkonnast. (Mellahi, Wilkinson 2004: 32)

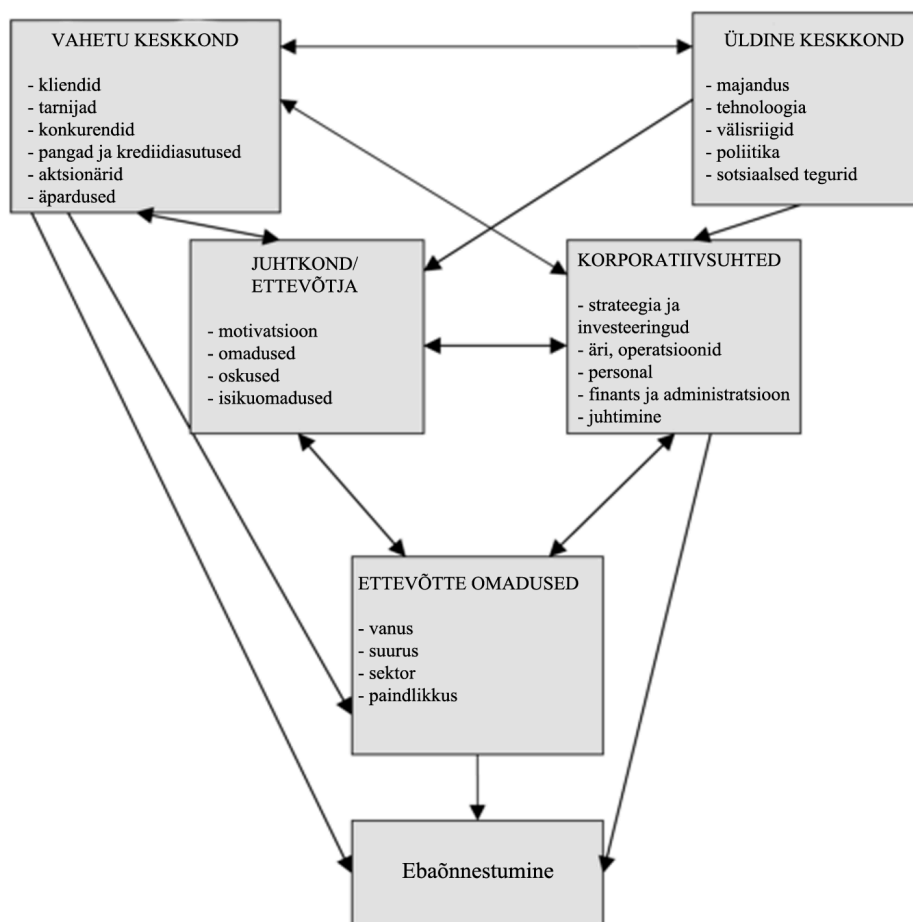

Joonis 1.3. Organisatsiooni ebaõnnestumist mõjutavate tegurite suhteid kujutav raamistik (Mellahi, Wilkinson 2004: 32).

Joonisel 1.3 kajastatud helehallid nooled näitavad, et kõik tegurid võivad iseseisvalt ettevõtte ebaõnnestumist põhjustada, seda aga eelkõige üksikutel ekstreemsetel juhtudel nagu keskkonnakatastroof, majanduskriis või ränk juhtimisviga. Tihedamini tuleks vaadelda tegurite omavahelist koosmõju, mida joonisel kujutavad keskkonna- ja ökoloogiliste tegurite ning organisatsiooniliste ja psühholoogiliste tegurite vahel toodud kahepoolsed mustad nooled. Ettevõtteväliste ja –siseste tegurite vastastikused toimed on joonisel kujutatud tähistega R1 ja R2. Seosed näitavad tegurite kombineerumist ja põhjustavad samasuguste siseteguritega ettevõtete ebaõnnestumise erineva tõenäosuse lähtuvalt üldkeskkonna eripäradest. Eespool mainitud faktorid, nagu ettevõtte suurus, populatsiooni tihedus, elutsükli etapp ja vanus, omavad mõju ettevõttesisestele teguritele. (Mellahi, Wilkinson 2004: 32-33)

Viimasena esitatakse käesolevas töös Ooghe ja Waeyaert (2004: 9) koostatud pankrotistumise põhjuste kontseptuaalset mudelit, kus erinevate keskkonnategurite grupid on moodustatud samuti lähtuvalt eelmainitud teooriatest (välis- ja sisekeskkonna tegurid), ainult eelmistest käsitlustest veidi spetsiifilisemalt (toodud joonisel 1.4).

Esimese grupi moodustab üldine keskkond (majandus, tehnoloogia, poliitika), teise vahetu keskkond (ettevõtte kliendid, hankijad, tarnijad ja omanikud), kolmanda juhtkonna omadused (motivatsioon, oskused, isikuomadused), neljanda korporatiivsuhted (strateegia, investeeringud, personal, kommunikatsioon) ja viienda ettevõtte omadused (suurus, vanus, sektor).

Joonis 1.4. Pankrotistumise põhjuste kontseptuaalne mudel (Ooghe, Waeyaert 2004: 9).

Üldine keskkond mõjutab juhtide motivatsiooni, nende juhtimisoskuste vajalikkust ja ettevõtte poliitikat. Vahetus keskkonnas toimuvad suhted määravad ettevõtte arengu. Juhtkonna omadused ja korporatiivsuhte kujundamine omavad edukuse määramisel kõige tähtsamat rolli ning on seetõttu paigutatud joonisel kesksele kohale. Ettevõtte enda omadusi tuleb aga kõige eelneva juures arvesse võtta – näiteks uutel ettevõtetel tuleb alguses oma usaldusvääruse saavutamiseks ning suhete loomisel rohkem pingutada ning oht ebaõnnestuda on suurem. (Ooghe, Prijcker 2008: 224-225) Lisaks on erinevates sektorites tegutsevatel ettevõtetel erinev ebaõnnestumise tõenäosus ning

ebaõnnestumise korral võib esineda nõ nakkusefekt samas harus tegutsevates ettevõtetes (*Ibid*: 226) või mõjutab ebaõnnestumine koguni teiste harude ettevõtteid (Dubrovski 2009: 40).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ettevõtete pankrotistumise põhjuseid kajastavas kirjanduses kasutatakse põhjuste jaotamiseks eelkõige kaht suuremat jaotust – ettevõttesisesed ning ettevõttevälised tegurid. Erinevad autorid on neile kahele proovinud juurde põimida erinevatest vaatenurkadest lähtuvalt ka teisi aspekte, et oleks võimalik selgitada eksogeensete ja endogeensete tegurite vastastikust mõju. Eeltoodud teoreetiliste mudelite kasutamise valik empiiriliste uuringute tulemuste klassifitseerimisel sõltub suuresti kasutatavatest andmeallikatest – kas proovitakse minevikus koostatud dokumentides kirjeldatud pankrotipõhjuseid sobitada mõnda olemasolevasse mudelisse või viiakse üht mudelit silmas pidades jooksvalt läbi uus uuring. Mõlemal juhul on oluline säilitada põhjuste tegelik loomus mudeli eripäradest hoolimata.

1.3. Ettevõtete pankrotistumise põhjuseid käsitlevad empiirilised uuringud

Kui eelmises peatükis sai analüüsitud ettevõtete pankrotistumise põhjuseid käsitlevaid teooriad ning nende põhjal loodud mudeleid, siis kolmandas alapeatükis tuuakse välja ning grupeeritakse maailmas läbi viidud empiiriliste pankrotiuuringute tulemusi. Sellega leitakse tõestus eelmises peatükis koostatud mudelite ja teooriate kasutuskõlblikkusele ning võimalikkusele neid pankrotistumise põhjuste klassifitseerimisel praktikas kasutada.

Mitmed autorid on rõhutanud, et pankrotistumise põhjuseid ei saa ega tohi nende analüüsimisel üksteisest eraldada, vaid neid tuleks vaadata koos (Fredland ja Morris 1976: 7; Baldwin *et al.* 1997: 43; Mellahi, Wilkinson 2004: 21). Ühiseks nimetajaks kõigi käesolevas peatükis käsitletavate uuringute puhul on põhjuste jaotamine ekso- ja endogeenseteks ning ühtlasi ka tegurite vastastikuse mõju analüüs. Kõigi uuringute läbiviimise aastad, valimite eripärad, pankrotistumise põhjuste jaotamine ja peamised järeldused on koondatud kokkuvõtvalt tabelisse lisa 1.

Töös käsitletavat pankrotiuringud pärinevad aastatest 1976-2012 ning põhinevad eri maade (muuhulgas ka Eesti) andmetel. Kõige enam uuringuid pärineb USAst, kus üheks peamiseks andmeallikaks oli Dun & Bradstreeti pankrotistatistika (kajastab ettevõtteid, kelle tegevuse lõppemine on kahjustanud kreditoride huve – toodud alapeatüki 1.1 joonisel 1.1 alamhulgana “B”). Kasutusel on ka muid info omandamise meetodeid – on loodud jooksvalt täitmiseks mõeldud küsitlusi pankrotihalduritele, on küsitletud ettevõtte omanikke, juhtkonda ja teisi seotud osapooli ning on lähtunud ajaloolistest finantsandmetest. Mõningatel juhtudel on eri meetodid ka korraga kasutust leidnud.

Kuna uuringute eesmärgid on erinevad, on ka vaatluse all olevad faktorid erinevad – mõnes uuringus keskendutakse üksnes uutele ettevõtetele, teistes kõik uued ettevõtted seevastu välistatakse, ühtedes uuringutes keskendutakse kindlale tegevusalale, teistes uuritakse kõiki tegevusalasid koos. Lähtuvalt püstitatud eesmärgist erinevad suurel määral ka uuringutes väljatoodud järeldused, mida kohati pole võimalik alapeatükis 1.2 mainitud teooriates esitatud pankrotistumise põhjuste jaotamisvõimalustesse üheselt paigutada. Tulemuste kajastamisel kasutab autor alapeatükis 1.2 joonisel 1.4 toodud Ooghe ja Waeyaerti (2004: 9) ettevõtete pankrotistumist mõjutavate tegurite jaotust, kombineerides sinna vajadusel juurde ka teisi käsitletud teooriate elemente.

Empiirilistest uuringutes ilmnenu välised pankrotistumise põhjused puudutasid kõige rohkem majanduskriise, konkurentsi suurenemisi, muutusi seadusandluses, turutingimustes, nõudluses ja tehnoloogias ning muid etteennustamatuid asjaolusid (keskkonnakatastroofid, vargused, tulekahjud). Vahtu keskkonna faktoritest toodi välja suhted teiste osapooltega – ostjate makseraskused, hankijate võimukus, probleemid klientide ja töötajate hoidmisega. Baldwin *et al.* (1997: 43) pankrotiuringu tulemustest järeldus, et isegi kui ettevõtte pankrotistus eelkõige väliste tegurite tõttu, esines samal ajal ettevõttes ka siseseid puudujääke. Need ettevõtted ei olnud arendanud piisavalt sisemisi kompetentse väliste šokkidega toimetulekuks – peamiseks põhjusteks visiooni, initsiatiivi, paindlikkuse ja kiire kohandumise puudumine (Baldwin *et al.* 1997: 9). See annab märku siseste tegurite tähtsusest.

Ettevõttesiseseid pankrotistumise põhjuseid ei saa ühte koondada, vaid neid tuleks vaadelda ja klassifitseerida lähtuvalt tausttingimustest ja ajaperioodist (Dubrovski 2009:

39). Mitmed uuringud (Dubrovski 2009: 39; Ooghe, Prijcker 2008: 234) on tõestanud, et kuigi firmat mõjutavad omavahel põimunult nii ettevõttevälised kui -sisesed tegurid, siis mõju tuumaks on alati ettevõtte juhtkond. Võrreldes ettevõttespetsiifilisi faktoreid sektorispetsiifikaga, leidsid Moulton ja Thomas (1988: 31) ettevõttesiseste tegurite mõju ülekaalu väliste tegurite üle – juhtkonna tegutsemine on keerulistes väliskeskonna oludes ellujäämise mõistes esmatähtis.

Empiirilistest uuringutest ilmnenuid ettevõttesisestest pankrotistumise põhjustest avaldusid enim juhtkonna puudulikud oskused ja teadmised, nende homogeensus ja kollektiivne subjektiivsus, kärsitus, liigne optimism, sektorialaste teadmiste puudumine, strateegilise eelise mittearendamine, keskkonnamõjudega mitteamvestamine, liigsed kulutused, ülehinnatud müük, klientide vähesus ja ärilised puudujäägid. Üle poolte Baldwin *et al.* (1997: 24) poolt vaadeldud Kanada ettevõtetest olid pankrotistunud eelkõige sisemiste puudujääkide tõttu, peamiseks põhjuseks kogenematu juhtkond või nende puudulikud teadmised ja visioon, lisaks veel ebapiisav finantsplaneerimine – tasakaalustamata kapitalistruktuur, käibekapitali oskamatu juhtimine ja alakapitaliseeritus. Eelmainitu esines nii vanemate kui nooremate ettevõtete puhul ja näitab, et tekkinud probleeme finantsstruktuuris on oluline õigeks seada, sest vastasel juhul jääb sama probleem püsima ka hilisemaks. Finantsprobleemid ei tulene seejuures mittetäiuslikust kapitaliturust, vaid eelkõige juhtkonna kogenematuses – ettevõtte, keda finantsinstitutsioonid keelduvad teenindamast, ei suuda teiste finantseerimisvõimaluste jaoks piisavalt ressursse ka mujalt koguda. (Baldwin *et al.* 1997: 9)

Juhtkonna enese omadustest on uuritud juhtkonna homogeensuse mõju pankrotistumisele - ebakindlas keskkonnas osutub efektiivsemaks heterogeenne (erinevate oskuste ja taustadega) juhtkond, samas on neil kalduvus teha järsemaid ning ohtlikumaid muudatusi (Hambrick *et al.* 1996: 679). Homogeensed grupid võivad kiiremini jõuda ühise muudatusotsuseni, aga kui seeläbi hakatakse lahendust leidma valele probleemile, võidakse ebaõnnestumist hoopis kiirendada (*Ibid:* 679), eriti kui see juhtub väiksemates organisatsioonides (Haveman, Khaire 2003: 25) või firma esimestel eluaastatel (Baldwin *et al.* 1997: 21).

Õigeaegsed muudatused juhtkonnas võivad ettevõtte edukust suurel määral mõjutada. Pikaajaliselt muutumatu juhtkond on jäik, kinni vanades harjumustes ja piiratud infoallikates (Hambrick *et al.* 1996: 679), vähem aega kulutatakse ohtude analüüsile ning avanevatele lahendusvõimalustele (Mellahi, Wilkinson 2004: 28-30). Muutused juhtkonnas võivad tuua kasu, kui uuel juhil on piisavalt kontakte tagamaks firma legitiimsus, aga seda tuleks teha mitu aastat enne pankrotiohu tekkimist, et jõuda usaldust õigeaegselt kasvatada (D'Aveni 1990: 121). Omanikud võtavad pingete korral ettevõtteväliste inimeste tulekut juhatusse pigem positiivsemana kui ettevõttesiseseid muutusi juhtkonnas (Davidson *et al.* 1993: 517). Väljast tulevatel uutel tegijatel puudub usaldus vanade olijate vastu, kes on ettevõttesse jäänud, aga on samas olnud languse põhjustajateks (Miller 1977: 49).

Ettevõtte juhtkonna mõju olulisust pankrotistumise juures on selgitanud oma uuringus Khanna ja Poulsen (1995: 919), võrreldes pankrotiavalduse esitanud ettevõtete juhtkonna otsuseid kolmel esitamisele eelnenud aastal edukate ettevõtete juhtkonna otsustega. Uuringust avaldus, et mõlema grupi vastuvõetud otsused on väga sarnased ning juhid ei käitu ettevõtte väärtust vähendavalt – seega suhtutakse pankrotistunud ettevõtete juhtkonda sageli asjata halvustavalt. Vastupidiselt Baldwin *et al.* 1997. aasta uuringule ilmnes Khanna ja Poulseni uuringust, et tureaktsioonid juhtkonnamuutustele ei kinnita arusaama, et raskuste tekkimist nähakse ainult sisemiste, juhtkonnapoolsete vigadena. Turg suudab edukalt tuvastada juhtkonna suutlikkuse ning häid juhte asjatult ei süüdistata. (Khanna, Poulsen 1995: 920, 938).

Teooria alapeatükis 1.2 väljatoodud ressursisõltuvuse teooriale annab kinnitust Thornhilli ja Amiti uuring (2003: 505), mis tõestab seost ettevõtte ressursside ja firma edu vahel – strateegiliste varade puudus viib pankrotistumiseni. Sheppard (1995: 50) uuringust järeldus, et olemasolevate ressursside hulk ja ettevõtte mõju ressursi tagajate üle on peaaegu alati statistiliselt oluline muutuja eraldamiseks edukaid ja ebaõnnestunud firmasid. Seega on lisaks ressursside ligipääsule oluline omada mõju ressursi pakkujate üle (näiteks juhtkonna ärisidemete kaudu). See seos on oluline nii uute ettevõtete puhul, kes üritavad endale kindlustada konkurentsipositsiooni, kui vanemate puhul, kes peavad suutma end vastavalt väliskeskkonna muutustele arendada (Thornhill, Amit 2003: 505). D'Aveni (1990: 136-139) rõhutas finantsiliste (raha ja varad) ja staatuserlike (näiteks

ärisuhted) ressursside tasakaalu olulisust – üht ressursi tuleb vahetada teise vastu, et tagada mõlema optimaalne tase ning sellega suurem kaitse ebaõnnestumise vastu.

Nagu mainitud alapeatükis 1.2, on uutel ettevõtetel suurem tõenäosus pankrotistuda kui vanematel, tulenevalt nende suurematest kuludest juhtimisstruktuuride juurutamisele, finantseeringutele ning tööjõu ja klientide leidmisele ning hoidmisele (Mellahi, Wilkinson 2004: 23; Baldwin *et al.* 1997: 49; Madrid-Guijarro *et al.* 2011: 179, Thornhill, Amit 2003: 497). Juhtkond peab arenema koos firmaga – ettevõtte kasvades muutuvad probleemid ning neile tuleb õigeaegselt reageerida. Vanusega muutuvad olulisemaks suutmatus või tahtmatus ülesandeid delegeerida, võtmeisikute lahkumine, probleemid omanikega ning väliste nõuandjate abi mittekasutamine. (Baldwin *et al.* 1997: 9; Mackie 2012: 709) Pankrotistumine muutub uute ettevõtete puhul aktuaalseks siis, kui väärtustloovaid strateegilisi varasid ei suudeta välja arendada enne algkapitali ammendumist. Vanemad ettevõtted võivad end avastada ebasoodsast olukorrast juhul, kui ressursse ja oskuseid ei arendata vastavalt väliskeskkonna muutustele. (Thornhill, Amit 2003: 500) Seega on võimalik välja tuua ka asjaolu, et nooremate ja vanemate ettevõtete pankrotistumise põhjused on erinevad.

Väikeettevõtete pankrotistumise põhjuseid vaadeldakse nende eripärade tõttu tihti teistest eraldi. Ettevõtte suuruse ja pankrotistumise tõenäosuse vahelist suhet analüüsides leidsid Fredland ja Morris (1976: 13), et kuigi väiksematel firmadel võib olla keerulisem suuremate konkurentidega võistelda, siis empiirilises uuringus ei olnud suurus ja pankrotistumine omavahel kuigi tugevalt korreleerunud. Everett ja Watson (1998: 372) leidsid, et kuigi endogeensed tegurid olid väikeettevõtete pankrotistumise peamiseks põhjustajaks (kinnitab ka Gaskill *et al.* 1993: 27), siis eksogeensed tegurid mõjutasid märgatavalt umbes kolmandiku ettevõtete olukorda. Väikeettevõtete pankrotistumist mõjutasid muuhulgas puudused käibekapitali juhtimises, vähesed juhtimisoskused ja struktuuri mittemuutmine ettevõtte kasvades. Muutused väliskeskkonnas, nagu ebakindlad suhted edasimüüjate ja tarnijatega ning oskamatus tegelda suureneva konkurentsiga, viitavad omanike oskamatusele efektiivselt väliskeskkonna mõjudega arvestada. (Gaskill *et al.* 1993: 27-28).

Nagu sai välja toodud alapeatükis 1.2, avaldus ka empiirilistes uuringutes, et erinevates sektorites tegutsevatel ettevõtetel on erinev pankrotistumise tõenäosus. Madrid-Guijarro

et al. leidsid (2011: 179), et kõrgtehnoloogilisi ettevõtteid mõjutasid välised tegurid minimaalselt ning siseste mõju oli suurem. Varajane pankrotistumine on tootlustusasutustes tunduvalt sagedam kui tööstusettevõtetes. Samas jae- ja hulгимүүгiette võtmed olid pankrotistumise hetkel teistest tunduvalt vanemad – näitab nende suutmatust minna kaasa sektoris toimunud muutustega. (Thornhill, Amit 2003: 505) Boyle ja Desai keskkonna-reaktsiooni maatriksit abiks võttes (joonis 1.2), on ehitussektori ettevõtete puhul määravad sisesed administratiivsed põhjused (eelarve, töajõud) ning välised strateegilised põhjused (majanduskeskkond) (Arditi *et al.* 2000: 120). Üldiselt on tootmisettevõtted pankrotistumisele teistest tunduvalt vastupidavamad (Vlad 2009: 216), peamiseks pankrotistumise põhjuseks tööstusettevõtetes liigne finantskoormus (Boratyńska 2011: 153). Lisaks mõjutab tihtipeale ühe ettevõtte pankrotistumine ka teisi samas sektoris olevate või seotud osapoolte käekäiku, mõju suund oleneb sektorispetsiifikast (Ooghe, Prijcker 2008: 224-225, Dubrovski 2009: 40; Cheng, McDonald 1996: 783). Kõrge kontsentreeritusega sektoris võib kellegi pankrotiteadaanne tuua kaasa positiivse turureaktsiooni – mittetäiusliku konkurentsi oludes tagab ühe ettevõtte pankrot teistele suurenenud nõudluse (Cheng, McDonald 1996: 784-785)

Pankrotistumise põhjuste uurimise muudab raskeks info piiratus – kui ettevõtete finantsandmed on seadustest tingituna mingis vormis säilunud, siis kohustust ettevõtte allakäigu põhjuseid jooksvalt üles märkida ei ole. Keeruline on ka analüüsida, mis määral iga põhjus ettevõtet mõjutas ning mis lõplikult saatuslikuks sai. Börsiettevõtete korral saab lähtuda varasematest avalikest teadaannetest, teiste puhul tuleb põhjuste teadasaamiseks küsitleda ettevõttega seonduvaid isikuid. Sel juhul võib probleemiks olla info subjektiivsus või mittetäielikkus. Pankrotistumise kujunemist on protsessina käsitletud näiteks Ooghe ja Prijcker 2008. aastal ning Hambrick ja D'Aveni 1988. aastal. Ooghe ja Prijcker leidsid oma 2008. aasta uuringus, kus leiti, et lähtuvalt ettevõtte vanusest ning pankroti põhjustest on teekond pankrotistumiseni erinev. Uuringus kasutati ettevõtete finantsandmeid, kohtuotsusi ning intervjuusid seotud osapooltega. Pankrotistumise protsessi järgi jagati ettevõtted neljaks, protsesside eripärasid selgitatakse järgnevalt (Ooghe, Prijcker 2008: 227-230):

1. **Alustavad ettevõtted** – pankrotistumise peamised põhjused on vähesed juhioskused ja sektorialased teadmised, puudulik äriplaan ning strateegiline eelis, ebapiisavad kontrollimehhanismid ja ärilised puudujäägid. Eelmainitu avaldub kiiresti suurtes kapitalikulutustes, väikeses müügis ja alahinnatud kuludes, millele järgnevad väikesed rahavood, kasumlikkus, likviidsus- ja legitiimsusprobleemid. Kui mõistetakse muudatuste vajadust, ei soovi pangad enam koostööd teha, päästaks ainult rohke algkapital. Sama tendentsi on kirjeldanud ka Baldwin *et al.* (1997: 35-36), Jovanovic (1982: 649), Thornhill ja Amit (2003: 506).
2. **Ambitsioonikad kasvuettevõtted** - juhtkond on riskialtis, neil on piisavad sektorialased teadmised ning ambitsioonid. Alustatakse laienemisplaaniga ning suurendatakse võõrkapitali osakaalu. Vead tekivad nõudluse, turuosa või klientide lojaalsuse ülehindamisega (liigne optimism), mis tekitab likviidsusriski. Juhtkond reageerib vigadele, aga sõltutakse pankade koostöövalmidusest – kui raha ei saada piisavalt, võib maksevõime muutuda halvatuks. Pankrotini võivad viia lisanduvad väliskeskkonna muutused.
3. **Pimestatud kasvuettevõtted** - uue strateegia või innovaatiliste toodetega saavutatakse esmane kasv, mis tekitab juhtkonnas liigset optimismi. Kasv ja väljaminekud suurenevad koos võõrkapitali osakaaluga, aga kuna ettevõtte struktuur jääb muutmatuks, kaotatakse kontroll tegevuse üle ja optimismi tõttu ei nähta restruktureerimise vajadust (ilmnes ka Mackie 2011: 709). See toob kaasa kõrgemad kulud, ülehinnatud müügiootused ja ületootmise, kasumlikkus ja tugevus langeb. Kui jõutakse maksevõimeprobleemideni, kaotavad teised osapooled usalduse firma vastu ning pankrot on juba lähedal. Kuna neil on aga ambitsioonikatest kasvuettevõtetest rohkem finantsressursse, on pankrotistumise tõenäosus madalam.
4. **Apaatsed toimivad ettevõtted** - on seni olnud edukad, juhtkonnal on vähe motivatsiooni ja pühendumust muutuste tegemiseks ja seetõttu hoitakse kinni vanadest strateegiatest. Väliste muutuste toimumisel reageeritakse konkurentidest aeglasemalt ning kaotatakse oma strateegiline eelis, kliendid vahetavad ettevõtet ja kasum väheneb. Juhtkond hakkab tegutsema siis, kui tekib

finantseeringuga probleeme – tehtavad väljaminekud on selleks ajaks juba kordades suuremad kui oleks õigeaegsel tegutsemisel olla võinud.

Eelmainitud empiiriliste uuringute tulemused toetuvad pankrotistumise põhjuste klassifitseerimisel suurel määral eelmises peatükis tutvustatud teooriatele. Ilmnes ka, et empiirilised tulemused kinnitavad suurel määral varasemalt mainitud teooriate üldseisukohti. Siinkohal tuleb aga silmas pidada eri uuringute läbiviimise tingimusi, nagu uuritud riik (määrab uuringu juriidilise tausta), uuritud ettevõtete eripärad (väike- ja suurettevõtted) või valitud sektori eripärad, valimi maht ning koosseis ja muud tegurid. Eelpool mainitud tulemusi pole võimalik kindlasti üldistada kõikidele ettevõtetele, aga vähemalt võimaldavad need saada ülevaate juba maailmas läbiviidud uuringutest ning kinnitada pankrotistumisalase teooria rakendatavuse praktikas.

2. EESTI TÖÖSTUSETTEVÖTETE PANKROTISTUMISE PÕHJUSTE EMPIIRILINE KÄSITLUS

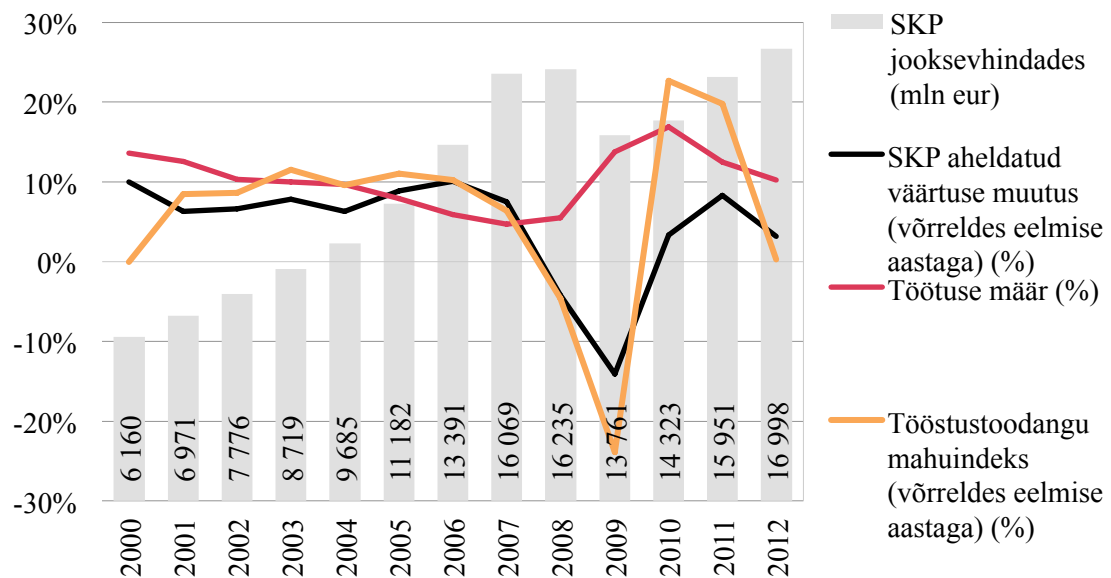
2.1 Ülevaade Eesti töötlevast tööstusest ja selle spetsiifikast

Käesolevas peatükis antakse ülevaade Eesti majanduse makrokeskkonnast ning töötlevast tööstusest alates aastast 2000 Statistikaameti ja Eesti Panga statistika põhjal. Lisaks selgitatakse Eesti töötleva tööstuse struktuuri, ettevõtete ja nende töötajate arvu, finantstulemusi ja investeeringuid vastaval perioodil. Uuritav info on aluseks järgnevates alapeatükkides käsitletavatele tööstusettevõtete väliskeskkonnast tingitud pankrotistumise põhjuste mõistmisele.

Tööstusettevõtete edukus sõltub suuresti majanduskeskkonna teguritest nii riigi kui maailma tasemel - avatusest väliskaubandusele, -kapitalile, -investeeringutele ja teistele eksporti hõlbustavatele teguritele, lisaks on oluline poliitiline ja õiguslik keskkond. Kasvu tagamiseks on vaja tootmissisendite piisavaid varusid, tootmise ja turustamise efektiivsust ja piisavat nõudlust kaupadele. Siinkohal on määravaks muuhulgas avaliku sektori investeeringud, riiklikud maksumäärad, baasintressimäärad, majandustegevuse reguleeritus ja avalike teenuste kuluefektiivsus. (Manufacturing & Investment 2011:1)

Vaadeldav periood on ettevõtete pankrotistumiste uurimisel huvipakkuv eelkõige seetõttu, et hõlmab endas nii majanduse kiiret tõusu- kui järsku langusperioodi. Perioodi makromajandusnäitajad, mida järgnevalt käsitletakse, on kokkuvõtlikult esitatud töö lisa 2. Kui aastatel 2000-2007 kasvas sisemajanduse koguprodukti (SKP) aheldatud väärtus eelmise perioodiga võrrelduna keskmiselt 7,9%, siis aastal 2009 oli see arv koguni -14,1%, misjärel hakkas uuesti taastuma (joonis 2.1). Valdava osa SKP kasvust 2010. aastal moodustas seejuures töötleva tööstuse kasv (2,9%), mis tulenes eelkõige

tugevast ekspordist. Pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga on majanduse struktuur püsinud ligilähedaselt sama (Ettevõtlus 2011: 7), töötleva tööstuse osatähtsus seejuures on veidi vähenenud (2000. aastal 17% ja 2012. aastal 16% toodetud lisandväärtusest). Kui töötuse määr Eestis langes märkimisväärselt aastatest 2000 kuni 2007, jõudes algselt 13,6% juurest 4,7%-ni, siis aastal 2009 kasvas see märkimisväärselt 13,8%-ni, tuues kaasa ka tarbimise vähenemise. Lisaks vähenesid eksport, import ja investeeringud ning ettevõtete surmamäär kasvas 2007. aasta 7,9% juurest 10%-ni aastal 2008. Ettevõtetel tuli olla piisavalt osav oma tegevuse ümberkorraldamisel, et tagada oma ellujäämine nõudluse vähenemise tingimustes.

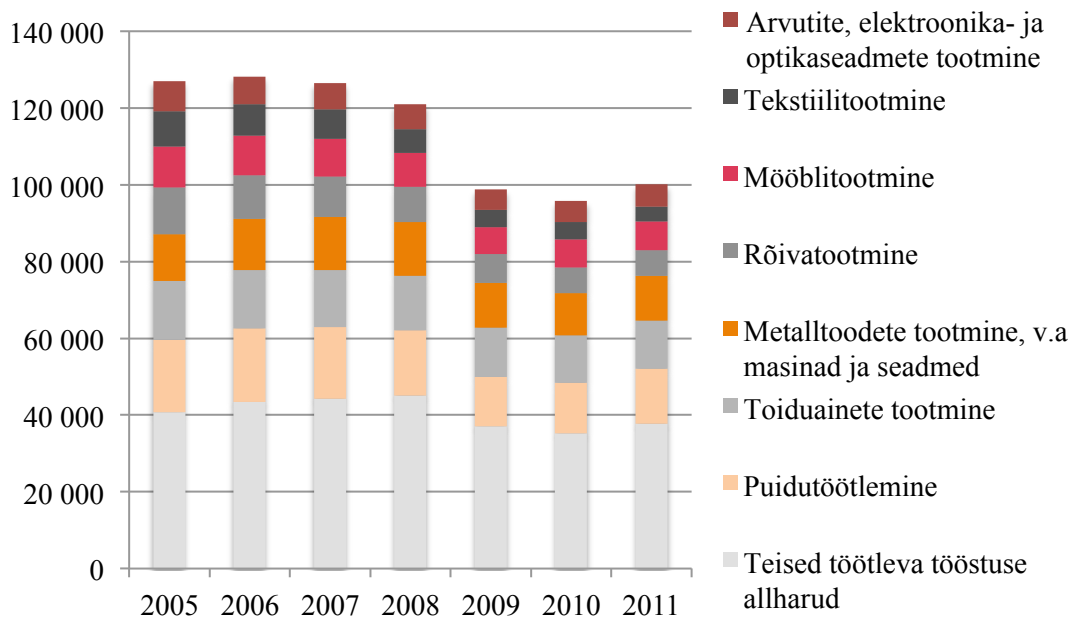

Joonis 2.1. Eesti makromajanduse tendentsid aastatel 2000-2012 (Statistikaameti andmetel autori koostatud).

Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK 2008) järgi hõlmab töötlev tööstus endas materjalide, ainete või komponentide mehhaanilise/füüsikalise või keemilise muundamise/töötlemise uueks tooteks, kus töödeldavaks materjaliks on metsanduses, kalanduses või mäetööstuses toodetud toore või töötleva tööstuse mõne teise tegevusala toode. Seejuures töötlemiseks loetakse kauba olulist muutmist, renoveerimist või rekonstrueerimist. Väljundiks võib protsessis olla valmistoode või pooltoode. Töötleva tööstuse osaks loetakse ka toodete kokkupanekut omavalmistatud või ostetud detailidest. (EMTAK 2008 ... : 107) Töötlev tööstus jaguneb EMTAK 2008

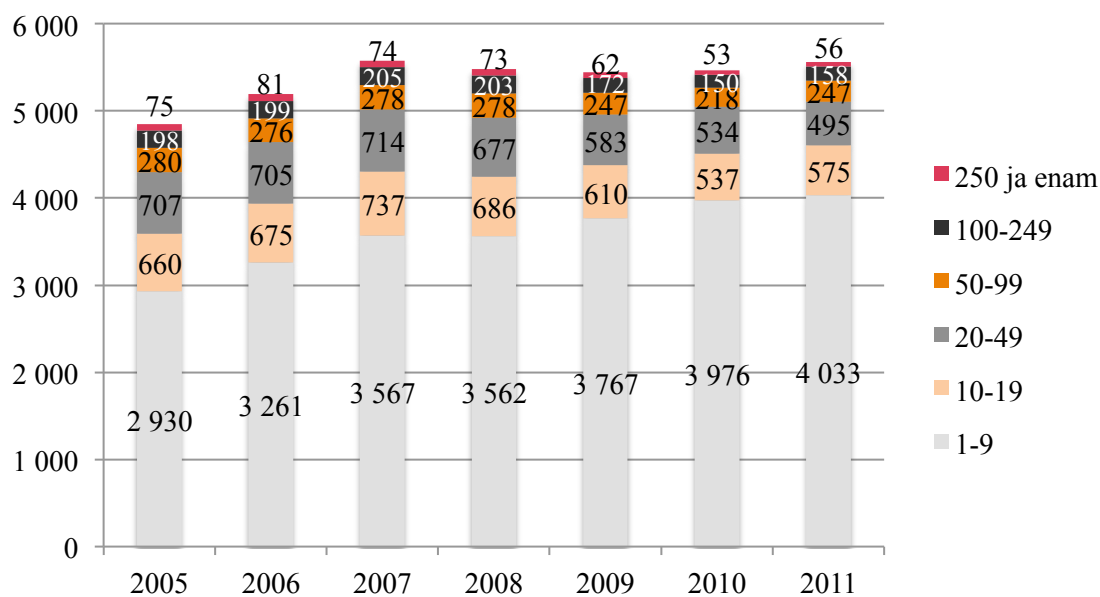
järgi omakorda 23 allharuks. Lähtuvalt üleminekust vanalt klassifikaatorilt (EMTAK 2003) uuele (EMTAK 2008), on Statistikaameti andmebaasist väljavõetud töötleva tööstuse andmed esitatud alates aastast 2005.

Töötlevas tööstuses hõivatud inimeste arv moodustas aastal 2005 pea kolmandiku kõigil tegevusaladel hõivatud inimeste arvust, vähenedes aastaks 2009 23%-ni kõigist hõivatutest (andmed tabelina lisas 2). Tegevusala suurimateks allharudeks on läbi aastate olnud hõivatud inimeste arvu järgi puidutöötlemine, toiduainete tootmine (mõlemad moodustasid 2009. aastal 13% kogu töötlevast tööstusest), metalltoodete tootmine (12%) ja rõivatootmine (8%) (joonis 2.2). Olulisim langus hõivatute arvus toimus töötlevas tööstuses aastal 2009, mil hõivatute arv vähenes 121 000 inimeselt 99 000-ni ehk rohkem kui 22 000 inimese võrra, olles sellega kõige suurema languse läbi teinud tegevusala (ettevõtluses tervikuna vähenes hõivatute arv ligi 60 000). Kõige enam kannatasid majanduslanguses puidutööstus, kus hõivatute arv langes aastaga rohkem kui 4 000 võrra, ning metallitööstus, kus sama arv oli enam kui 2 000. Tekstiilitööstuses on hõivatute arv välisurgudel toimunud nõudluse languse tõttu vähenenud alates 2005. aastast rohkem kui poole võrra (sama toimus ka rõivatootmises).

Joonis 2.2. Töötleva tööstuse suurimad allharud tööga hõivatud inimeste arvu järgi (Statistikaameti andmete põhjal autori koostatud).

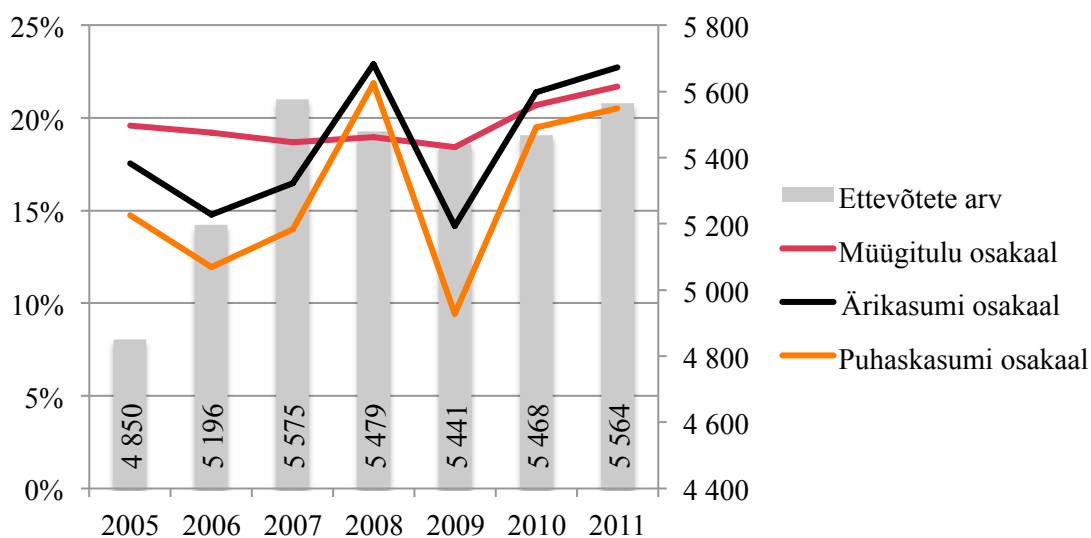
Ka ettevõtluse mõistes on tegu küllaltki suure tegevusalaga, kus aastal 2009 tegutses kümnendik kõigist ettevõtetest. Töötlevas tööstuses on suur tähtsus 1-9 töötajaga mikroettevõtetele, kelle osakaal on aastast 2011 kasvanud 60%-lt rohkem kui 70%-ni (joonis 2.3). Vähenesid samal ajal 20-49 ja 10-19 töötajaga ettevõtete arvud. Suurettevõtete osakaal seevastu on püsinud stabiilselt 1-2% juures. Asjaolu, kas mikroettevõtete arvu stabiilne kasv ka keerukamaks muutunud majandustingimustes on tingitud nende suuremast paindlikkusest oma tootmist ümber kujundada ja sel viisil ellu jääda, saab täpsemalt uurida tööstusettevõtete pankrotistumise statistikat ja põhjuseid vaadeldes.

Joonis 2.3. Töötleva tööstuse ettevõtete arvu jagunemine töötajate arvu järgi (autori koostatud Statistikaameti andmete põhjal).

Töötleva tööstuse olulisus peitub võimes luua väärtust – ettevõtte kohta toodeti näiteks 2009. aastal lisandväärtust ligi kaks korda rohkem kui Eesti ettevõtetes keskmiselt. Kõige rohkem lisandväärtust on toodetud läbi aastate puidutöötlemises (2011. aastal 14% kogu töötleva tööstuse lisandväärtusest), seejärel metalltoodete tootmises (10% lisandväärtusest) ning toiduainete tootmises (9% lisandväärtusest). Tööviljakus hõivatu kohta on müügitulu alusel kõige kõrgem kemikaalide ja keemiatoodete tootmises (287 tuhat eurot), põhifarmaatsiatoodete ja ravimpreparaatide tootmises (2011. aastal 215 tuhat eurot) ja joogitootmises (179 tuhat eurot), töötlevas tööstuses keskmiselt aga 100 tuhat eurot.

Vaadeldes töötleva tööstuse müügitulu, ärikasumi ja puhaskasumi osakaalu kõigi tegevusalade vastavatest näitajatest (joonis 2.4), võib märgata töötleva tööstuse äri- ja puhaskasumi tuntavat langust aastal 2009, mis tulenes osaliselt kindlasti müügitulu 26% langusest seoses nõudluse vähenemisega (teiste tegevusharude müügitulu sarnase languse tõttu püsis töötleva tööstuse müügitulu osakaal stabiilsena võrrelduna eelnevate aastatega). Teisalt aga suudeti teistel tegevusaladel kulude kokkuhoidmisega tegeleda kiiremini kui töötlevas tööstuses, mille pea pooled allharud lõpetasid 2009. aasta kahjumiga. Enim sai seejuures kannatada ehitusmaterjalide tootmine, kus seoses ehitusturul valitsenud madalseisuga lõpetati 2009. aasta 26 miljoni euro suuruse kahjumiga. Nõudluse vähenemine välisurgudel mõjutas negatiivselt paberi-, kummi- ja plastitööstust. Märkimisväärne on veel asjaolu, et kui tegevusaladel kokku on suurimaks müügitulu genereerijaks mikroettevõtted (v.a kriisiaastatel 2008-2010, kus 250 ja enama töötajaga ettevõtete müügitulu langes mikroettevõtete omast vähem), siis töötlevas tööstuses genereerivad suurema müügitulu rohkem kui 100 töötajaga ettevõtted.

Joonis 2.4. Töötleva tööstuse ettevõtete arvud ja nende finantsnäitajate osakaalude muutused kõigi tegevusalade vastavate näitajate lõikes (autori koostatud Statistikaameti andmete põhjal).

Arvestades asjaolu, et ettevõtete investeerimisvõimalused sõltuvad suurel määral teenitud kasumist, siis mõjutas 2009. aasta kasumi märgatav langus tõsiselt investeeringute mahtu (kui ettevõtete investeeringud põhivarasse aastal 2007 olid kokku

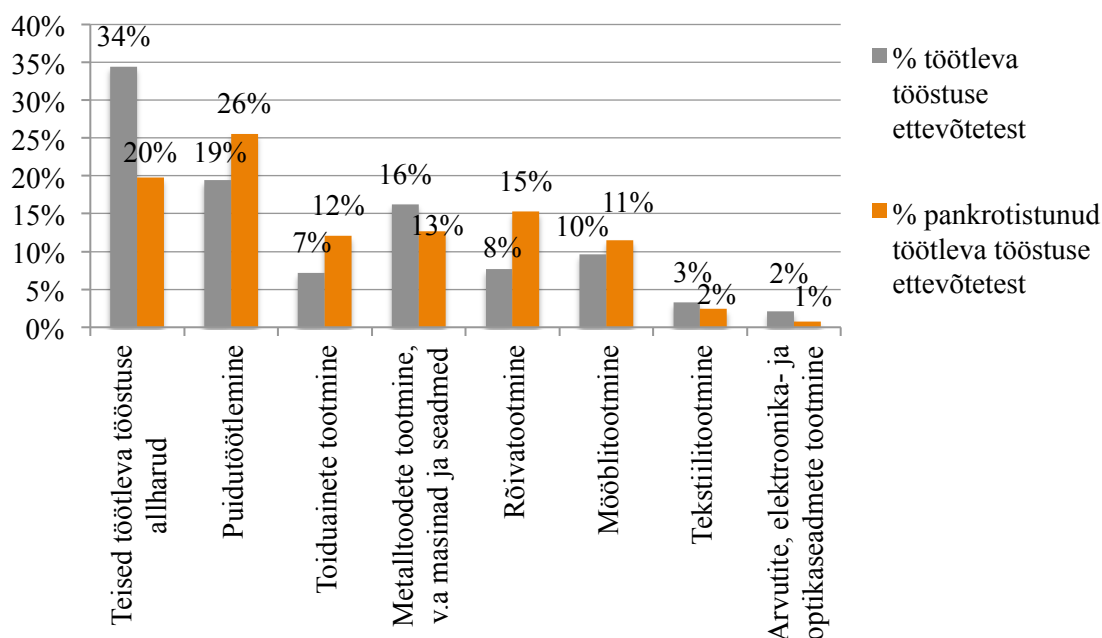
3 100 mln euro, siis aastal 2010 rohkem kui poole vähem ehk 1 500 mln eurot (toodud lisas 2)). Töötlevas tööstuses langesid investeeringud põhivarasse 2009. aastal samuti 47%, kõige rohkem langesid investeeringud joogitootmises (87%) ja paberi ja pabertoodete tootmises (83%). Kahe aastaga, aastaks 2011, suurenesid investeeringud aga uuesti töötlevas tööstuses kokku pea 74%, jäädes siiski veidi alla kriisieelsele tasemele.

Kokkuvõtteks võib öelda, et vaadeldav periood hõlmab endas väga kiiresti muutunud majanduskeskkonna tingimusi, millega tuli ellujäämise tagamiseks nii ettevõtete kui eraisikute tasandil kiiresti kohanduda. Väliskeskkonna tegurite reaalsel mõju ettevõtete ellujäämisele selgitatakse lähemalt järgnevas alapeatükis pankrotimenetlustes ilmnunud pankrotistumise põhjuste analüüsi käigus. Antud ülevaade töötleva tööstuse sisestruktuurist, ettevõtete ja nende töötajate arvudest, finantstulemuste muutustest ja investeeringutest võimaldab aga hinnata üldises keskkonnas toimunud muutuste mõju konkreetselt käesoleva töö raames kesksel kohal olevate tööstusettevõtete edukusele. See aga omakorda võimaldab tegevusharus toimunud muutuseid siduda paremini ilmnevate pankrotistumise põhjustega.

2.2 Eesti tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuste kirjeldav statistika

Käesolevas peatükis selgitatakse Eesti tööstusettevõtete püsiva maksejõuetuse tekkepõhjuseid aastatel 2002-2009. Selleks on töötatud läbi kõik vastava perioodi avalikult kättesaadavad kohtulahendid kohtustatistika ja kohtulahendite andmekogust KOLA (kuni 2005. aasta lõpuni) ning kohtute infosüsteemist KIS (alates 2006. aastast). Parema ülevaate saamiseks võrreldakse valimi andmeid kogu vastava perioodi töötleva tööstuse pankrotistatistikaga, et analüüsida valimi kvaliteeti üldkogumi kirjeldamisel. Seejärel tuuakse välja statistika pankrotiavalduse esitaja, pankrotistumise põhjuse ja lahendite jaotumise kohta pankrotiotsusteks ja raugemisteks. Peatüki lõpetuseks on lahendites kajastatud pankrotistumise põhjused jaotatud vastavalt töö teoreetilises osas väljatoodud klassifikatsioonidele.

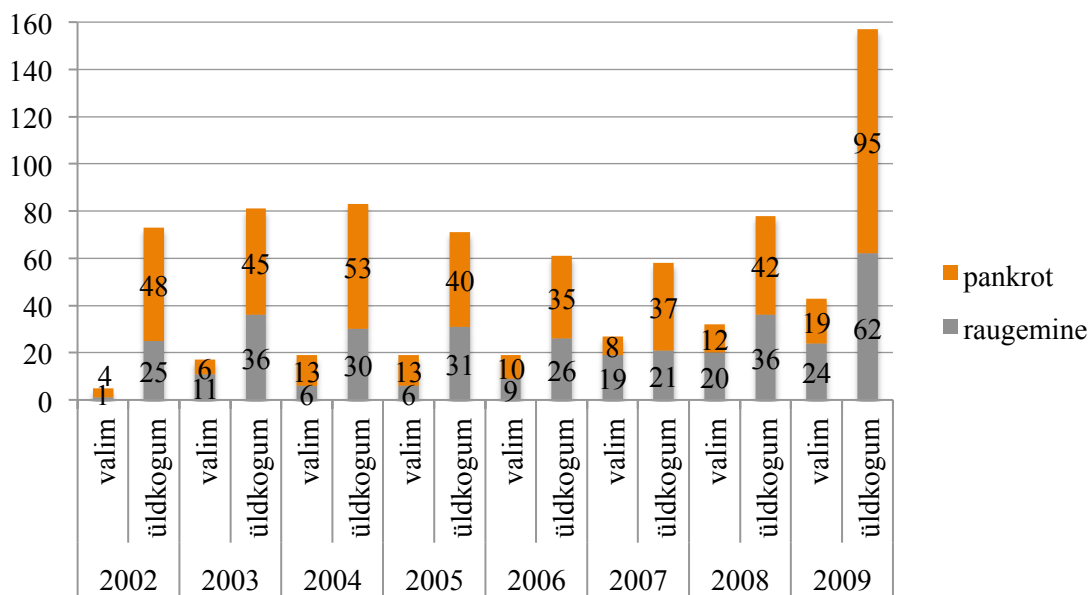
Töötleva tööstuse pankrotistatistika arvestamise aluseks on Eesti majanduse tegevusalade klassifikaator EMTAK 2008. Perioodil 2002-2009 esitas pankrotiavalduse kokku 662 töötleva tööstuse ettevõtet, neist raugemisega lõppes 40% ja pankroti väljakuulutamisega 60% juhtudest. Vaadeldes pankrotistunud ettevõtete arvu töötleva tööstuse suuremate allharude lõikes (joonis 2.5), võib näha, et vastava haru ettevõtete koguarvu osakaalust oli pankrotistumisi rohkem puidutöötlemises, toiduainete tootmises, rõivatootmises ja mööblitootmises. Neis allharudes olid perioodil 2002-2009 pankrotistumise tõenäosus suurem. Majandustingimustele vastupidavam oli metalltoodete tootmisega tegelev allharu, kus pankrotistumiste osakaal oli ettevõtete koguarvust väiksem. Seejuures pankroti tekkepõhjuste allikaks olevate keskkondade rolle vaadeldakse samuti detailsemalt.

Joonis 2.5. Töötleva tööstuse allharude osakaal haru ettevõtete koguarvust ja pankrotistunud ettevõtete koguarvust (Statistikaameti andmete põhjal autori koostatud).

Kättesaadavaid kohtulahendeid töötleva tööstuse ettevõtete kohta aastatel 2002-2009 oli 183 (jagunemine aastate lõikes on toodud joonisel 2.6). Tuleb rõhutada, et pankrotistumise aastaks loetakse antud töös pankrotiavalduse esitamise aastat, mitte lõpliku kohtulahendi avaldamise aastat. Seda eelkõige seetõttu, et pankrotimenetlused võivad kesta aastaid ja see omakorda võiks moonutada maksejõuetuse tekkepõhjuste tagamaid, mis antud töös on just kesksel kohal. Andmebaasidest ei ole leitavad kõik

kohtulahendid – varasemaid kohtulahendeid ei kantud tihti registrisse, mõned on jäänud aga avaldamata erinevate piirangute tõttu (konfidentsiaalsus). Lisaks jäid uurimise alla ka üksikud lahendid, kus pankroti tekkepõhjused olid välja toomata. Seega analüüsitakse antud bakalaureusetöös 28% kõigist tööstusettevõtete pankrotimenetlustest käsitletaval perioodil.

Joonis 2.6. Tööstusettevõtete pankrotimenetluste arv aastatel 2002-2009 võrrelduna avalikult kättesaadavate kohtulahenditega samal perioodil (autori koostatud).

Pankrotiavalduse võib pankrotiseaduse §1 alusel kohtule esitada nii võlgnik kui võlausaldaja. Vastavalt tsiviilseadustiku üldosa seaduse §36 peavad juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmed esitama pankrotiavalduse, kui on ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu. Nii võlgnik kui võlausaldaja peavad pankrotiavalduse esitamisel võlgniku maksejõuetust suutma ka põhistada (PankrS §10 ja §13). Läbitöötatud kohtulahendite analüüsimisel ilmnes, et esines ka lahendeid, kus pankrotiavalduse esitajat eraldi välja ei olnud toodud. Nagu selgub tabelist 2.1, on 70% juhtudest pankrotiavalduse esitajaks olnud võlgnik ise, nagu nõuab tema seaduslik kohustus. Siiski, umbes 14% juhtudest on avalduse esitajaks olnud võlausaldaja (sh Maksu- ja Tolliamet). Kahel korral esitasid avalduse korraka nii võlgnik kui võlausaldaja (seetõttu on koguarv suurem uuritud lahendite koguarvust).

Tabel 2.1. Pankrotiavalduse esitanud pool analüüsitud kohtulahendites aastatel 2002-2009.

Avalduse esitaja	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Kokku
Võlgnik	4	14	12	10	17	13	29	30	129
Võlausaldaja	3	3	5	1	2	4	5	3	26
Teadmata	1	4	4	9	3	5	3	1	30
Kokku	8	21	21	20	22	22	37	34	185

Allikas: (autori koostatud).

Pankrotiavalduse esitamise järel uurib kohus, kas menetluse läbiviimiseks jätkub rahalisi ressursse menetluskulude katteks ja kas esineb võimalusi vara tagasivõitmiseks või –nõudmiseks. Vastavate tingimuste puudumise korral, või kui avalduse esitaja ei maksa kohtu deposiiti kohtu määratud summat, lõpetab kohus menetluse raugemise tõttu, pankrotti väljakuulutamata, hoolimata võlgniku maksejõuetusest (PankrS §29). Menetluse lõppemine raugemisega tähendab seega, et kui raha ei jätku isegi kohtukulude katteks, puuduvad võlgnikul võimalused ka võlausaldajatele tasuda. Kui vaadeldaval perioodil oli töötleva tööstuse ettevõtete puhul kokku 267 raugemisega (40%) ning 395 pankroti väljakuulutamise lõppenu pankrotimenetlust (60%), siis vaadeldud kohtulahendites oli raugemisi 99 (54%) ning pankroti väljakuulutamisi 84 (46%). Andmetest järeldub raugemiste kõrgem kajastatavus valimis (37% üldkogumist) võrrelduna pankroti väljakuulutamise (21% üldkogumist).

Tabel 2.2. Tööstusettevõtete pankrotimenetluse otsuste jagunemine aastatel 2002-2009.

Otsus	Raugemine		Pankrot		Kokku	
	Üldkogum	Valim	Üldkogum	Valim	Üldkogum	Valim
2002	25	2	48	6	73	8
2003	36	10	45	11	81	21
2004	30	7	53	14	83	21
2005	31	5	40	15	71	20
2006	26	14	35	8	61	22
2007	21	12	37	9	58	21
2008	36	24	42	12	78	36
2009	62	25	95	9	157	34
Kokku	267	99	395	84	662	183

Allikas: (autori koostatud).

Pankrotimenetluse algatamisel nimetab kohus ajutise halduri, kelle ülesandeks on muuhulgas anda hinnang võlgniku maksejõulisusele ning selle tekkepõhjustele (PankrS § 22 lg 5), märkides eraldi ära, kui põhjuseks on kuriteo tunnustega tegu või raske juhtimisviga. Vastasel juhul on tegemist maksejõuetuse tekkimisega muudel asjaoludel, mis tähendab, et maksejõuetus on tekkinud majandustegevuse käigus – selliseid lahendeid oli 159 (toodud tabelis 2.3). Selle numbriga sisse kuulusid ka mõningad üksikud juhtumid, kus juhtimisvea või kuriteo tunnustega teo toimepanek oli olnud tõenäoline, kuid menetluse lõppemisel raugemise tõttu ei olnud ressursse selle tõendamiseks.

Tabel 2.3. Maksejõuetuse põhjuste kajastamine kohtulahendites.

Maksejõuetuse põhjus	Lahendite arv
Muu asjaolu	159
Raske juhtimisviga	21
Kuriteo tunnustega tegu	5
Kokku	185

Allikas: (autori koostatud).

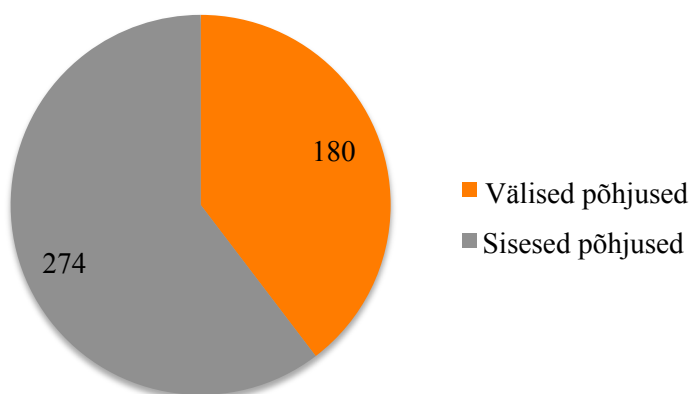
Uuritud lahenditest 21 puhul oli välja toodud raske juhtimisvea olemasolu, milleks loetakse PankrS § 28 kohaselt juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuse rikkumist tahtlikult või raske hooletuse tõttu. Pea pooltel kordadel oli raske hooletuse põhjustanud teguriks pankrotiavalduse esitamise viivitamine – negatiivselt mõjutab see võlausaldajate nõudeid, mis sellistel puhkudel intresside ja viiviste võrra suurenesid. Pankrotiavalduse esitamise viivitamist ei saa aga käesoleva töö raames lugeda maksejõuetuse tekkimise põhjuseks – see oli tekkinud juba varem (kuna aga neil puhkudel oli välja toodud ka muu maksejõuetuse tekkepõhjus, ei vähenenud sellest analüüsitava lahendite arv). Raske hooletusena on välja toodud ka omakapitali muutumist negatiivseks, vara väljaviimist ettevõttest, ebakorrektsed raamatupidamist, müügitehinguid lähedastele alla omahinna ning tahtlikku vastutusest kõrvalehiilimist. Mitmelgi korral on haldur toonud välja võimatuse juhtimisviga tõestada rahaliste ressursside puudumise tõttu (menetluse lõppemisel raugemisega).

Kuriteo tunnustega tegusid esines lahendites viiel korral – sellistel kordadel teatab kohus sellest kas prokuröri või politseid kriminaalmenetluse alustamise otsustamiseks. Kahel korral oli lahendis välja toodud, et kriminaalmenetlus oli juba varasemalt ka

algatatud. Kuriteo tunnustega tegudeks oli näiteks kelmus vara võõrandamise näol, tahtlik pankrotistumine nõuete vältimise eesmärgil ning fiktiivsete ametikohtade, tulude ja kulude tekitamine. Kahel korral oli haldur lahendis ära märkinud nii raske juhtimisvea kui kuriteo tunnustega tegude esinemist ettevõtetes (seetõttu on koguarv suurem vaadeldud lahendite koguarvust).

Kui enamikes kohtulahendites oli arvamuse maksejõuetuse tekkimise põhjustele andnud ajutine haldur ise, siis nii mõnelgi korral oli tema seisukohale lisaks välja toodud ka võlgniku enda arvamus maksejõuetuse tekkepõhjuste kohta. Sellistel kordadel haldur kas nõustus võlgniku seisukohtadega, vaidles neile vastu ja esitas omapoolsed põhjendused või lisis omapoolsed täiendused võlgniku arvamusele. Autor tõi lahenditest välja nii ajutise halduri kui võlgniku esitatud põhjused püsiva maksejõuetuse tekkimise kohta, kui just haldur võlgniku väljatoodud põhjustele vastu ei vaielnud – neil puhkudel kasutati ainult halduri seisukohta, lähtudes tema suuremas objektiivsusest.

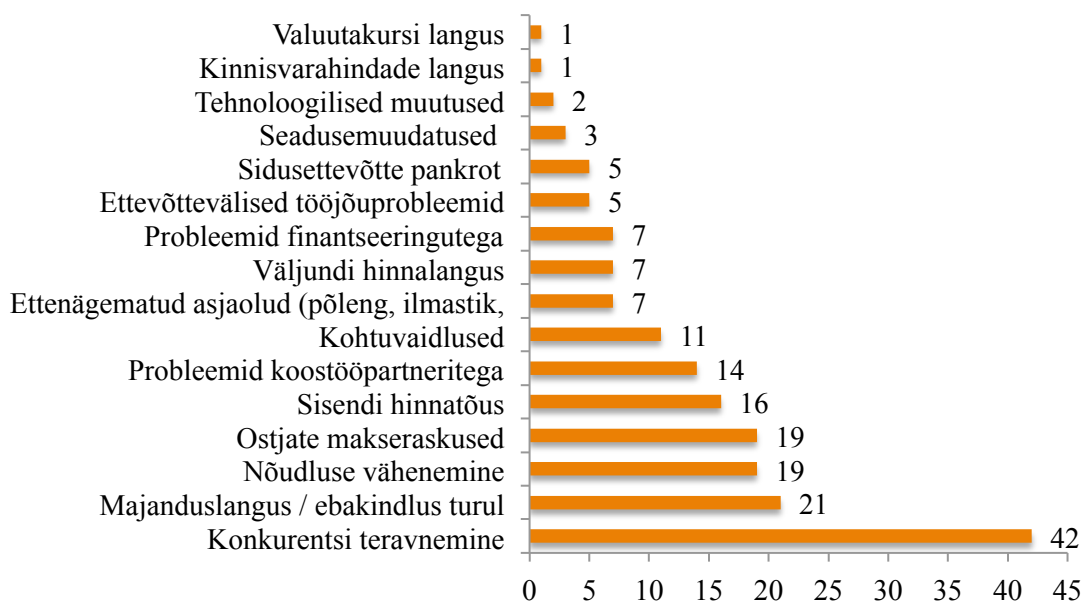
Kokku oli uuritud 183 lahendis välja toodud 454 pankroti tekkimise põhjust, põhjuste arv varieerus lahendites nullist kuueni, keskmiseks põhjuste arvuks oli 2,5. Bakalaureusetöö teoreetilises peatükis väljatoodud pankrotistumise põhjuste erinevaid klassifitseerimisvõimalusi arvesse võttes jaotas autor kohtulahendites väljatoodud pankrotistumise põhjused esmalt ettevõttesisesteks ning –välisteks, nagu seda tegid muuhulgas Baldwin *et al.* 1997. aasta uuringus ning Boyle ja Desai oma 1991. aasta uuringus. Põhjuste jagunemine ettevõttevälisteks ja -sisesteks esines proportsioonis vastavalt 40% ja 60% (joonis 2.7).

Joonis 2.7. Kohtulahendites esitatud pankrotistumise põhjuste jagunemine ettevõttesisesteks ja –välisteks (autori koostatud).

Püsiva maksejõuetuse tekkepõhjuste jaotamisel eelmainitud viisil ilmnas, et väliseid tegureid esines lahendites nullist viieni, keskmiselt aga üks põhjus, sisemisi tegureid esines samuti nullist viieni, keskmiselt aga poolteist põhjust. Ainult ettevõtteväliste põhjuste tõttu oli pankrot kohtulahendite põhjal tekkinud 35 ettevõttes, ainult sisemiste põhjuste tõttu aga 64 ettevõttes. Ettevõttesiseste ja –väliste põhjuste arvu analüüsimine ei pruugi olla kõige ülevaatlikum, sest sisemiste põhjuste ülekaal võib tuleneda pankrotihaldurite oskusest ettevõttesiseseid tegureid rohkem tähele panna ning üles märkida, samas võivadki need lihtsalt olla olulisemad (mida näitasid ka empiirilised uuringud). Edasi vaadeldakse põhjuste jaotumist aga juba detailsemalt.

Ettevõtte kontrolli alt väljas olevate pankrotistumise põhjuste juures toodi enim välja konkurentsi teravnemine (42 korral), majanduslangus (21 korral), nõudluse vähenemine (19 korral), ostjate makseraskused (19 korral), sisendi hinnatõus (16 korral), probleemid koostööpartneritega (14 korral) ja kohtuvaidlused (11 korral) (toodud joonisel 2.8). Eraldi võiks välja tuua tähelepaneku, et esimesed neli sagedamini esinenud põhjust – konkurentsi teravnemine, majanduslangus, nõudluse vähenemine ja ostjate makseraskused – on omavahel tihedalt seotud ning samas teiste väliste põhjustega küllaltki vähe seotud (Baldwin *et al.* 1997: 23). Seega sõltus nende põhjuste esinemistihedus veidi ka pankrotihalduri lähenemisenurgast probleemile.

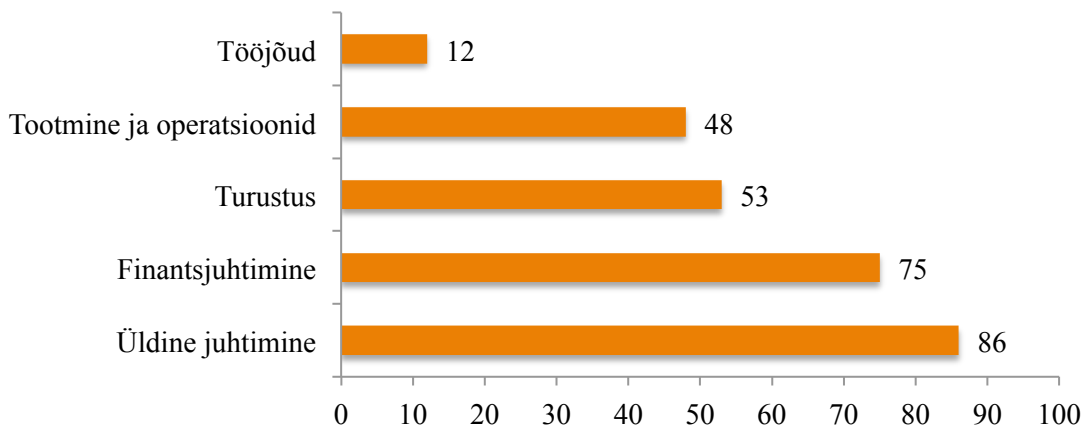
Joonis 2.8. Tööstusettevõtete välised pankrotistumise põhjused kohtulahendites (autori koostatud).

Lähtuvalt Boyle ja Desai 1991. aasta uuringust on võimalik ettevõtteväliseid pankrotistumise põhjuseid jaotada omakorda juhtkonna mõju alt väljas olevateks põhjusteks ja põhjusteks, mille vastu oleks juhtkond ettevõtet täiendavate meetmete kasutuselevõtmise abil võinud kindlustada (olles osaliselt juhtkonna tegematajätmine). Neist esimesse kategooriasse kuulub koostööpartnerite tegevus, seadusemuudatused, seotud ettevõtete ebaõnnestumised, ootamatud sündmused nagu looduskatastroofid ja vargused. Teise kategooriasse kuulus seehulgas näiteks nõudluse vähenemine, konkurentsi tihenemine, majanduslangus ja sisendi hinnatõus, mida oleks ettevõtja oma tegevuse juures pidanud arvestama ja millega kohanduma. (Lukason 2012: 110) Kuna uuritud kohtulahendites toodud põhjuste puhul ei olnud tihti võimalik juhtkonna panust probleemide vältimisse hinnata, siis käesolevas töös seesugust täiendavat klassifitseerimist kasutusele ei võetud.

Vaadeldes ettevõtteväliseid pankrotistumise põhjuseid lähtuvalt Ooghe ja Prijckeri (2008: 224-225) mudelist, saab üldise majanduskeskkonna tegurid märkida püsiva maksejõuetuse tekkepõhjuseks 56 juhul. Üldise majanduskeskkonna teguriteks klassifitseerus üldine majanduslangus, sisendi hinnatõus, ettenägematud asjaolud, väljundi hinnalangus, seadusemuudatused, tehnoloogilised muutused, valuutakursi ja kinnisvarahindade langus (toodud lisas 3). Vahetu keskkonna tegurid märgiti püsiva maksejõuetuse tekkepõhjuste hulka 124 korral, sisaldades põhjuseid nagu konkurentsi teravnemine, nõudluse vähenemine, probleemid koostööpartnerite, ostjate, tööjõu ning finantseeringutega, kohtuvaidlused, sidusettevõtete pankrotid ja ettenägematud asjaolud (põlengud, vargused, ilmastik).

Ettevõttesisesed pankrotistumise põhjused loetakse kõik juhtkonna kontrollitavateks põhjusteks ning maksejõuetuse tekkimine seega juhtkonna valearvestuste tagajärjeks. Kui vaadelda sisemiste põhjuste jaotumist valdkondade lõikes (Baldwin *et al.* 1997: 23), oli kõige rohkem vigu üldises juhtimises (86 korral), seejärel finantsjuhtimises (75 korral), turustuses (53 korral), tootmises ja operatsioonides (48 korral), ja tööjõus (12 korral). Põhjuste jaotumine on toodud valdkondade kaupa joonisel 2.9, kõik kohtulahendites avaldatud ettevõttesisesteks klassifitseerunud pankrotistumise põhjused on toodud töö lisas 4. Klassifitseerimisel on lähtutud teistes empiirilistes uuringutes kasutatud põhjuste jaotamise viise (Baldwin *et al.* 1997: 23), lisades neisse Eesti

lahendites toodud täiendavaid pankrotistumise põhjuseid vastavalt nende kajastamise viisile kohtulahendites.

Joonis 2.9. Tööstusettevõtete sisesed pankrotistumise põhjused kohtulahendites (autori koostatud).

Üldise juhtimise alla loetakse muuhulgas vigased äriplaanid, rasked juhtimisvead, hooletus ja kuriteod, tegevuse ebapiisav analüüs ja turusituatsiooni mittetundmine ning ebakompetentsus juhtimise vallas. Peamised finantsjuhtimisega seonduvad probleemid tulenesid suutmatusest kaasata täiendavat kapitali, leida finantseerimisvõimalusi, tegeleda finantsplaneerimisega, tagada debitoorse võlgnevuse laekumine ja mõistlik omakapitali ning finantskoormuse tase. Tootmise ja operatsioonidega seonduvad probleemid sisaldasid seadmete amortisatsiooniprobleeme (probleemid toodanguga), toodangu kõrget omahinda, suuri kulusid rendile, tööjõule ja muudele tootmisega seonduvatele asjaoludele, tootmisseisakuid ning tootmise ebarentaablust. Turustusprobleemid hõlmasid suutmatust leida endale piisavalt lepingupartnereid, ebamõistlikult sõlmitud pikaajalisi lepinguid, suutmatust leida oma toodetele turgu, tagada piisav kvaliteet ja suutmatust muutuvates tingimustes tootmist ümber korraldada. Tööjõuprobleemid sisaldasid tööjõu ebakompetentsust (valet töötajate valikut), selle ebapiisavust või volavust ning üleminekut tükitöölt ajatasustamisele.

Ettevõtete pankrotistumise põhjuste grupeerimise ja analüüsi järel võib kokkuvõtvalt tõdeda sise- ja väliskeskkonna omavahelisi tihedaid seoseid, mille tõttu tihti üht ja ainust ebaõnnestumise põhjust polegi võimalik välja tuua - see on kujunenud

hoopis erinevate tegurite koosmõjul. Küll aga saab suuremat osa väljatoodud põhjustest seostada ettevõtte juhtkonna tegematajätmise, ettenägematuse, hoolimatuse ja oskamatusena. Ainult väliskeskkonnast tulenevate ettenägematute asjaolude tõttu pankrotistunud ettevõtteid oli statistika järgi ainult üksikuid, ikka oli tegemist kas otseselt või kaudselt juhtkonnast sõltuvate probleemidega.

2.3 Eesti tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuste täiendav analüüs

Kirjeldavale statistikale lisaks on eelnevalt korrastatud pankrotistumise põhjuste infot võimalik analüüsida ka lähtuvalt selle statistilisest olulisusest pankrotiavalduse esitamise aasta, ettevõtte suuruse, vanuse, tegevusala ja teiste näitajate lõikes. Selleks klassifitseeritakse pankrotistumise põhjuste info eri gruppidesse, püstitatakse tõestamist vajavad hüpoteesid ning testitakse tunnuste vahelisi seoseid. Andmete töötlemiseks kasutatakse andmetöötlusprogrammi SPSS. Kõige lõpuks tuuakse välja testide tulemused ning selgitatakse neid.

Eelmises peatükis kirjeldatud püsiva maksejõuetuse tekkepõhjuste jaotamine ettevõttesisesteks ja –välisteks lähtuvalt kohtulahendites väljatoodud infost võimaldab analüüsida seda, kas maksejõuetus on tekkinud ainult ühe keskkonna mõjul (ükskõik, kas ainult sise- või ainult väliskeskkonna mõjul) või mõlema keskkonna koosmõjul (toodud tabelis 2.4). Selleks loodi binaarne tunnus, mille väärtused jagunesid valimis järgmiselt: ainult ühe keskkonna mõjul tekkis maksejõuetus vaadeldud 183 korral 99 korral (54% valimist) ja mõlema keskkonna koosmõjul 84 korral (46% valimist). Niisugune maksejõuetuse tekkepõhjuste klassifitseerimine võimaldab uurida, kas keskkonna mõju eri aastatel, eri suuruse, vanuse ja tegevusalaga ettevõtete puhul erines.

Tabel 2.4. Täiendavad klassifikatsioonid pankrotistumise põhjuste uurimiseks.

Klassifikatsioon 1	Pankrotistumine on tekkinud ühe keskkonna faktorite mõjul
	Pankrotistumine on tekkinud mõlema keskkonna faktorite koosmõjul
Klassifikatsioon 2	Pankrotistumine on tekkinud ettevõttesiseste faktorite mõjul
	Pankrotistumine on tekkinud ainult ettevõtteväliste faktorite mõjul
	Pankrotistumine on tekkinud ettevõttesiseste ja –väliste faktorite koosmõjul

Allikas: (autori koostatud).

Veelgi täpsemaks vaatluseks kasutatakse lisaks teist klassifikatsiooni, kus püsiva maksejõuetuse tekkepõhjused on jaotatud kolmeks: ainult ettevõttesiseste, ainult ettevõtteväliste ning mõlema keskkonna tegurite mõjul tekkinud maksejõuetus (toodud samuti tabelis 2.4). Ainult ettevõtteväliste põhjuste tõttu oli pankrot kohtulahendite põhjal tekkinud 35 ettevõttes (19% valimist), ainult sisemiste põhjuste tõttu aga 64 ettevõttes (35% valimist), mõlema keskkonna tegurite mõjul pankrotistus ettevõtte 84 korral (46% valimist). Põhjuste seesugune klassifitseerimine võimaldab eraldi välja tuua asjaolu, kui näiteks üks keskkond mõnel ajaperioodil või kindla suurusega ettevõtete korral on pankrotistumise põhjustamisel ainumääravaks olnud.

Iga pankrotiavalduse esitanud ettevõtte kohta on lisaks avalduse esitamise aastale ning menetluse lõpptulemusele (raugemine või pankrot) teada ka teisi ettevõtet iseloomustavaid näitajaid. Lähtuvalt uurimisülesannetest vaadeldakse andmetest veel ettevõtte suurust (lähtuvalt töötajate arvust), ettevõtte vanust (ettevõtte registreerimisest äriregistrisse kuni pankrotiavalduse esitamise hetkeni) ja ettevõtte tegevusala (üks töötleva tööstuse 23 allharust). Järgnevalt selgitatakse välja, kas ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on pankrotiavalduse esitamise aasta, menetlusotsuse (pankrot/raugemine), ettevõtte eri suuruse, vanuse ja tegevusala lõikes erinevad. Seoste leidmiseks püstitatud hüpoteesipaarid on toodud järgnevalt:

1. H_0 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on pankrotiavalduse esitamise aastate lõikes sarnased.
 H_1 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on pankrotiavalduse esitamise aastate lõikes erinevad.
2. H_0 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on menetlusotsuse lõikes sarnased.
 H_1 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on menetlusotsuse lõikes erinevad.
3. H_0 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on ettevõtte suuruse lõikes sarnased.
 H_1 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on ettevõtte suuruse lõikes erinevad.
4. H_0 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on ettevõtte

vanuse lõikes sarnased.

H_1 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on ettevõtte vanuse lõikes erinevad.

5. H_0 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on ettevõtte tegevusala lõikes sarnased.

H_1 : Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorid on ettevõtte tegevusala lõikes erinevad.

Kohtulahendites väljatoodud pankrotistumise põhjustanud keskkonna faktorite jaotamine eelmainitud kaht klassifikatsiooni kasutades võimaldab uurida, kas pankrotistumise põhjused erinesid majanduse tõusu- ja langusaastatel – võib ju eeldada, et kriisi ajal oli rohkem väliskeskkonna muutustest tingitud pankrotistumisi. Teise hüpoteesipaari püstitamise ajendiks oli küsimus, kas pankrotimenetluse lõppemine pankroti väljakuulutamise või raugemisega võiks sõltuda sellest, kas ettevõtte juhtkond on õigeaegselt oma hoolsuskohustust täitnud. Kolmas hüpoteesipaar püstitati uurimaks, kas suuremad ettevõtted on rohkem sõltuvuses välisest keskkonnast ja väiksemad sisemistest probleemidest. Neljas hüpoteesipaar on püstitatud tõestamaks, kas ka Eesti töötleva tööstuse puhul kehtib varasemates empiirilistes uuringutes (nt Thornhill, Amit 2003) väljatulnud tõsiasi, et nooremate ettevõtete pankrotistumisi põhjustavad rohkem juhtkonna ebatäpsusest tingitud (sisemised) tegurid ja vanemate pankrotistumisi muutused väliskeskkonnas. Viienda hüpoteesipaariga soovitakse selgitada, kas töötleva tööstuse erinevad allharud pankrotistuvad erinevate keskkondade tõttu – varasemates empiirilistes uuringutes on leitud samas sektoris tegutsevate ettevõtete allakäigu sarnasusi.

Hüpoteese testitakse mõlema tabelis 2.4 toodud keskkonnategurite klassifikatsioone kasutades. Nominaaltunnuste vaheliste seoste hindamiseks kasutatakse Crameri V , mille vähim võimalik väärtus 0 näitab tunnuste täielikku sõltumatust ning suurim väärtus 1 täielikku sõltuvust. Crameri V näitab seostevahelist tugevust juhul, kui vaadeldavad grupid on omavahel statistiliselt erinevad. Klassikaliselt loetakse see tingimus täidetuks, kui olulisustõenäosus on seose puhul väiksem kui 0,05. Vastasel juhul seose tugevust ei vaadelda. Kõikide hüpoteeside testimise tulemused on koondatud tabelisse 2.5, kus on välja toodud nii olulisustõenäosuse kui Crameri V väärtus.

Tabel 2.5. Statistiliste testide tulemused uuritavate faktorite ja klassifikatsioonide lõikes

Uuritav faktor	Klassifikatsioon	Crameri V	Olulisustõenäosus
Pankrotistumise aasta	Klassifikatsioon 1	0,215	0,292
	Klassifikatsioon 2	0,192	0,487
Pankroti väljakuulutamine või raugemine	Klassifikatsioon 1	0,078	0,290
	Klassifikatsioon 2	0,139	0,171
Ettevõtte vorm	Klassifikatsioon 1	0,052	0,478
	Klassifikatsioon 2	0,078	0,576
Ettevõtte vanus	Klassifikatsioon 1	0,309	0,559
	Klassifikatsioon 2	0,308	0,626
Töötleva tööstuse allharu	Klassifikatsioon 1	0,309	0,559
	Klassifikatsioon 2	0,308	0,626

Allikas: (autori koostatud).

Vaadeldes püsivalt maksejõuetuks muutunud ettevõtete arvu pankrotiavalduse esitamise aasta ja maksejõuetuse põhjustanud keskkonnafaktorite erinevate klassifikatsioonide lõikes, võib märgata, et aastani 2006 oli kas ainult sise- või ainult väliskeskonna tegurite tõttu maksejõuetuks muutunud ettevõtete arv suurem mõlema keskkonna tegurite tõttu maksejõuetuks muutunud ettevõtete arvust, kusjuures rohkem on olnud ainult sisekeskkonna, st juhtkonna kontrollitavate tegurite tõttu tekkinud pankrotistumisi (tabel 2.6). Alates 2007. aastast on rohkem mõlema keskkonna tegurite koosmõjul põhjustatud pankrotistumisi. Küll aga tuleb nii klassifikatsioon 1 kui 2 puhul jääda nullhüpoteesi juurde ning olulisustõenäosuse 0,05 juures öelda, et pankrotistumise põhjustanud keskkond on pankrotiavalduse esitamisaasta lõikes sarnane.

Tabel 2.6. Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonnad pankrotiavalduse esitamise aastate lõikes.

Klassifikatsioon	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Kokku
Ühe keskkonna tegurid	5	12	12	15	14	8	18	15	99
Mõlemad tegurid	3	9	9	5	8	13	18	19	84
Klassif. 1 kokku	8	21	21	20	22	21	36	34	183
Välised tegurid	0	3	4	6	6	4	7	5	35
Mõlemad tegurid	3	9	9	5	8	13	18	19	84
Sisesed tegurid	5	9	8	9	8	4	11	10	64
Klassif. 2 kokku	8	21	21	20	22	21	36	34	183

Allikas: (autori koostatud).

Püsivalt maksejõuetuks muutunud ettevõtete arvu kahe klassifikatsiooni ning pankrotimenetluse otsuse lõikes vaadeldes ilmneb, et ainult ühe keskkonna tegurite tõttu pankrotistunud ettevõtted lõpetasid oma tegevuse võrdselt kas pankroti väljakuulutamise või pankrotimenetluse raugemisega (tabel 2.7). Ainult väliskeskkonna tegurite tõttu maksejõuetuks muutunud ettevõtted lõpetasid tihedamini oma tegevuse pankrotiga. Selle võib selgitada asjaolu, et kui tööstusettevõtetelt võiks eeldada erinevate masinate, seadmete ja tootmishoonete olemasolu, mida raskustesse sattudes realiseerida on võimalik, siis igasuguse vara puudumine (raugemise puhul) võib olla märgiks, et vara on tahtlikult varasemalt omastatud või raisatud. Küll aga tuleb sellegi seose korral jääda nii klassifikatsioon 1 kui 2 puhul nullhüpoteesi juurde ning öelda, et olulisustõenäosuse 0,05 juures on pankrotistumise põhjustanud keskkond menetlusotsuse lõikes sarnane.

Tabel 2.7. Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonnad pankrotimenetluse otsuse lõikes.

Klassifikatsioon	Raugemine		Pankrot		Kokku
	lahendeid	% kogu arvust	lahendeid	% kogu arvust	
Ühe keskkonna tegurid	50	51%	49	49%	99
Mõlemad tegurid	49	58%	35	42%	84
Klassifikatsioon 1 kokku	99	54%	84	46%	183
Välised tegurid	14	40%	21	60%	35
Mõlemad tegurid	49	58%	35	42%	84
Sisesed tegurid	36	56%	28	44%	64
Klassifikatsioon 2 kokku	99	54%	84	46%	183

Allikas: (autori koostatud).

Nagu sai välja toodud peatükis 2.1, on töötlevas tööstuses pea 70% ettevõtetest väikesed 1-9 töötajaga mikroettevõtted. Samas võib tabelis 2.8 näha, et needsamad mikroettevõtted moodustavad olemasoleva info põhjal ainult 46% kõigist pankrotistunud ettevõtetest (43 korral on ettevõtte töötajate arv teadmata ja seetõttu jäid need vaatluse alt välja). Kui mikroettevõtete korral tuleb arvestada nende suurt sõltuvust välistest partneritest ja nende tegevustest, siis samas on nad muutuvates oludes ka paindlikumad oma töökorralduse ümberkorraldamisel. Samas ei ilmne tabelist 2.8

välise tegurite suuremat mõju mikroettevõtetele. Teistes gruppides vähem on ainult välise põhjuste tõttu pankrotistunud 50-249 töötajaga ettevõtteid, mis võib näidata suuremate ettevõtete väiksemat sõltuvust väliskeskkonnast. Vaadeldes ettevõtete suurust lähtuvalt klassifikatsioonist 1 ja 2 ilmnes, et tuleb jääda nullhüpoteesi juurde ja olulisustõenäosus 0,05 juures öelda, et ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkond on ettevõtte suuruse lõikes sarnane.

Tabel 2.8. Ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonnad ettevõtete suuruse lõikes.

Klassifikatsioon	Töötajate arv						Kokku
	1-9		10-49		50-249		
	lahendeid	%	lahendeid	%	lahendeid	%	
Ühe keskkonna tegurid	37	58%	34	54%	5	38%	76
Mõlemad tegurid	27	42%	29	46%	8	62%	64
Klassifikatsioon 1 kokku	64	100%	63	100%	13	100%	140
Välised tegurid	13	20%	16	25%	2	15%	31
Mõlemad tegurid	27	42%	29	46%	8	62%	64
Sisesed tegurid	24	38%	18	29%	3	23%	45
Klassifikatsioon 2 kokku	64	100%	64	100%	13	100%	140

Allikas: (autori koostatud).

Pankrotistunud ettevõtted on nende vanuselise jagunemise uurimiseks kajastatud järgmiselt: kui äriregistrisse kandmise hetkest kuni pankrotiavalduse esitamiseni on kuni aasta, on ettevõtte vanuseks määratud 1, kui see ajavahemik on pikem kui aasta, aga mitte rohkem kui kaks aastat, on vanuseks määratud 2, jne. Vanuselist jagunemist vaadeldes ilmneb, et valimis olev kõige kiiremini püsivalt maksejõuetuks muutunud ettevõtte oli avalduse esitamise hetkel kaks aastat vana, kõige vanem ettevõtte pea 18 aastat vana, valimi 183 ettevõtte keskmine vanus pankrotistumise hetkel oli aga kaheksa aastat (tabel 2.9). Seega ei ohusta pankrotistumine ainult vastloodud uusi töötleva tööstuse ettevõtted – keskmine vanus näitab seda, et ka juba aastaid tegutsenud ettevõtete puhul on maksejõuetuks muutumine samavõrd võimalik. Samas näitavad

klassifikatsiooni, et uusi ettevõtteid pankrotistub rohkem, eriti siseste tegurite tõttu. Nii klassifikatsioon 1 kui 2 puhul tuleb siingi jääda nullhüpooteesi juurde ning öelda, et olulisustõenäosus 0,05 juures on pankrotistumise põhjustanud keskkond ettevõtte vanuse lõikes sarnane.

Tabel 2.9. Ettevõtete pankrotistumise põhjustanud keskkonnad ettevõtete vanuselise jaotuse lõikes.

Vanus	Klassifikatsioon 1			Klassifikatsioon 2			
	ühe keskkonna tegurid	mõlema keskkonna tegurid	kokku	välised tegurid	mõlema keskkonna tegurid	sisesed tegurid	kokku
2	6	3	9	1	3	5	9
3	4	8	12	0	8	4	12
4	9	8	17	4	8	5	17
5	11	8	19	4	8	7	19
6	7	9	16	3	9	4	16
7	9	12	21	6	12	3	21
8	4	3	7	0	3	4	7
9	10	11	21	3	11	7	21
10	7	7	14	2	7	5	14
11	6	4	10	0	4	6	10
12	6	1	7	2	1	4	7
13	5	3	8	3	3	2	8
14	4	2	6	2	2	2	6
15	7	0	7	3	0	4	7
16	3	1	4	1	1	2	4
17	1	2	3	1	2	0	3
18	0	2	2	0	2	0	2
Kokku	99	84	183	35	84	64	183

Allikas: (autori koostatud).

Kui peatükk 2.2 alguses on välja toodud pankrotistatistika töötleva tööstuse erinevate allharude lõikes võrrelduna tööstusettevõtete koguarvuga allharude lõikes, ilmnes, et valimis on suuremate allharude, nagu puidutöötlemine, rõivatootmine, mööblitootmine ja toiduainete tootmine, esindatus suurem. Allharud on jagunenud pankrotistumise põhjustanud keskkondade lõikes küllalt võrdselt, st kõigi allharude puhul on peaaegu võrdselt nii neid, kes muutusid maksejõuetuks ainult ühe keskkonna tegurite tõttu, kui neid, kes muutusid maksejõuetuks mõlema keskkonna tegurite koosmõjul. Siingi tuleb jääda nullhüpooteesi juurde ning tõdeda, et olulisustõenäosus 0,05 juures on pankrotistumise põhjustanud keskkonnad töötleva tööstuse allharude lõikes sarnane.

Tabel 2.10. Ettevõtete jaotus töötleva tööstuse allharude lõikes pankrotiavalduse esitamise hetkel

Töötleva tööstuse allharu	Klassifikatsioon 1			Klassifikatsioon 2			
	ühe keskkonna tegurid	mõlema keskkonna tegurid	kokku	välised tegurid	mõlema keskkonna tegurid	sisesed tegurid	kokku
Toiduainete tootmine	9	9	18	4	9	5	18
Joogitootmine	2	0	2	2	0	0	2
Tekstiilitootmine	0	2	2	0	2	0	2
Rõivatootmine	17	17	34	8	17	9	34
Nahatöötlemine ja nahktoodete tootmine	2	2	4	0	2	2	4
Puidutöötlemine	26	22	48	8	22	18	48
Paberi ja pabertoodete tootmine	1	0	1	0	0	1	1
Trükindus ja salvestiste paljundus	3	0	3	0	0	3	3
Koksi ja puhastatud naftatoodete tootmine	0	1	1	0	1	0	1
Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine	1	3	4	0	3	1	4
Kummi- ja plasttoodete tootmine	7	5	12	2	5	5	12
Muude mittemetallsetest mineraalidest toodete tootmine	2	1	3	0	1	2	3
Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed	11	5	16	4	5	7	16
Arvutite, elektroonika- ja optikaseadmete tootmine	1	1	2	0	1	1	2
Elektriseadmete tootmine	0	1	1	0	1	0	1
Mujal liigitamata masinate ja seadmete tootmine	4	1	5	1	1	3	5
Muude transpordivahendite tootmine	0	1	1	0	1	0	1
Mööblitootmine	12	10	22	5	10	7	22
Muu tootmine	0	1	1	0	1	0	1
Masinate ja seadmete remont ja paigaldus	1	2	3	1	2	0	3
Kokku	99	84	183	35	84	64	183

Allikas: (autori koostatud).

Töös kasutusel olnud klassifikatsioonide põhjal ei selgunud erisusi pankrotimenetluse ega ettevõtte karakteristikute lõikes – kõikide hüpoteesipaaride korral tuli jääda nullhüpoteesi juurde ning tõdeda, et ettevõtte pankrotistumise põhjustanud keskkonnafaktorid oli pankrotiavalduse esitamise aasta, menetlusotsuse, ettevõtte suuruse, vanuse ja tegevusala lõikes sarnased. Käesolevas töös leidis kinnitust Baldwin

et al. (1997:23) uuringu tulemus, et sisemised põhjused on pankrotistumise juures ühtmoodi olulised nii vanade kui uute ettevõtete puhul. Kinnitust ei leidnud varasemates uuringutes leitud eeldus, et suuremad või vanemad ettevõtted pankrotistuksid suuremal määral ettevõtteväliste tegurite mõjul ning nooremad või väiksemad ettevõtted juhtkonna ebakompetentsuse ja muude siseste tegurite tõttu. Töötleva tööstuse allharude lõikes olid keskkonna faktorid sarnased – see võib tõestada ühe sektori ettevõtete pankrotistumiste sarnasust. Asjaolu, et väga paljude lahendite korral oli pankrotistumine seotud nii välis- kui sisekeskkonna teguritega, tõestab majanduskeskkonna komplitseeritust ning sündmuste omavahelist seotust.

KOKKUVÕTE

Ettevõtteid ümbritsev ja neid mõjutav keskkond on väga mitmetahuline ning pidevas muutumises, nõudes ettevõtjatelt pidevat ülevaadet toimuvast ning suutlikkust ajaga kaasas käia. Ebaõnnestumine toimub harva päevapealt, pigem kujuneb see ajapikku, mitmete tegurite koosmõjul. Lisaks on iga allakäik unikaalne, sest nii ettevõtte karakteristikud kui keskkonnatingimused on alati erinevad. Küll aga on võimalik teiste vigadest õppida ning leida üldiseid tendentse, mis teatud eluetapis, teatud suuruses ja tegevusalal ettevõtteid rohkem mõjutavad, millised on ettevõtjate põhilised vead ja kuidas neid vältida.

Tagades küll ressursside optimaalse jaotumise, on ettevõtete pankrostistumine soovimatu sündmus, põhjustades nii rahalist kui moraalset kahju ettevõtjaile endile, tihti ka võlausaldajatele või riigile võlgade maksmatajätmise näol, sissetulekuallika kaotust tööjõule ning ümberkorraldusi lepingupartneritele. Sealhulgas asjaolu, kui motiveeritud on ettevõtjad oma seadusest tulenevaid kohustusi õigeaegselt täitma ning tegevustulemusi korrektselt raporteerima, sõltub suuresti ka riiklikest kontrollimehhanismidest ja võimalikest karistustest. Kui hooletu käitumine toob endaga kaasa tulevased piiratud väljavaated teatud ametipostitsioonidele või koguni vanglakaristuse, võib ettevõtjatelt ilmselt oodata seaduse kindlamat järgimist ning annab teatud püsiva maksejõuetuse tekkimisi vältida.

Ettevõtete ebaõnnestumise põhjustele on erinevad koolkonnad lähenenud erinevaid vaatenurki silmas pidades ning lähtuvalt erinevatest eesmärkidest. Küll aga saab nendegi puhul leida ühisjooni - kõige üldisemalt jaotatuna saab põhjuseid klassifitseerida ettevõtte juhtkonna mõju alt väljas olevateks ehk väliskeskkonnast tingitud põhjusteks (deterministlik käsitlus) ning ettevõtte juhtkonna mõju all olevateks ehk sisekeskkonnast tingitud põhjusteks (voluntaristlik käsitlus). Kuna neist esimene eirab täielikult juhtkonna mõju ettevõtte käekäigu üle, teine aga ettevõtet ümbritseva

keskkonna mõju, siis on uuemate lähenemiste puhul rõhutatud eelkõige välis- ja sisekeskkonna omavahelist tihedat seotust ning võimatust ja mõttetust neid eraldada proovida.

Sedasama kinnitavad kõik töös kasutatud viimaste aastakümnete pankrotiuuringud, mis antud bakalaureusetöö koostamise käigus läbi said töötatud. Eraldi võib välja tuua asjaolu, et juhtkonna mõju alt väljas olevate põhjuste tõttu pankrotistunud ettevõtete juures leiti tihti ka siseid puudujääke, mille puudumine oleks ehk võinud püsiva maksejõuetuse tekkimise ära hoida. Rohkem on erinevad autorid omistanud olulisust ettevõttesisestele teguritele ja juhtkonna tegematajätmistele, mille mõju väliskeskkonna tegurid üksnes võimendasid. Riske tuleb osata maandada õigeaegselt, samuti tuleb osata näha muutusi turul ning oma tegevust sellele vastavalt kohandada, ka siis, kui hetkel tundub positsioon turul kindel.

Eesti töötleva tööstuse ettevõtete pankrotistumise põhjuste uurimine aastatel 2002-2009 on võimalik eelkõige tänu Eesti kohtupraktikale ning ajutise halduri kohustusele anda hinnang ettevõtte püsiva maksejõuetuse tekkepõhjustele, mida kohtulahendites kajastatakse. Vaadeldav periood valiti aga seetõttu, et hõlmab nii majanduse tõusu- kui langusaastaid - ettevõtete tegevuskeskkond ja –tingimused muutusid vaadeldava kaheksa aasta jooksul märgatavalt, hõlmates nii tootmise laiendamise kui kulude kokkuhoiuga seonduvaid tegevusi.

Kokku analüüsiti töö käigus 183 kohtulahendis välja toodud 454 püsiva maksejõuetuse tekkepõhjust, mis klassifitseeriti lähtuvalt töö esimeses peatükis väljatoodud peamistest erialakirjanduses kasutusel olevatest teooriatest. Kuna kohtulahendites on maksejõuetuse tekkepõhjuste info esitatud küllalt staatiliselt (mitme toodud põhjuse korral pole võimalik analüüsida nende järgnevust ja mõju üksteisele), uuriti ka käesolevas töös põhjuseid staatilisena ja jäeti pankrotistumine protsessina vaatluse alt välja.

Ettevõtteväliste ja –siseste põhjuste osakaal oli vastavalt 40% ja 60%, mis näitab juhtkonna olulist rolli ning vastutust ettevõtte käekäigu kujundamise juures. Peamisteks ettevõttevälisteks pankrotistumise põhjusteks olid omavahel veidi seotud sündmused nagu konkurentsi tihenemine, majanduslangus, nõudluse vähenemine ja ostjate

makseraskused (kokku 56% kõigist märgitud väliskeskkonna põhjustest). Oluliseks olid veel probleemid koostööpartneritega (nende pankrotistumine, lepingute lõppemine, probleemid tähtaegade ja kvaliteediga). Nii mõnegi väliskeskkonnast tuleneva maksejõuetuse tekkepõhjuse võib tegelikult osaliselt lugeda ka ettevõtte juhtkonna süüks – peab oskama turuseisundit analüüsida ning oma tegevust sellega vastavaks kohandada, riske maandada ja sõltuvust seotud osapooltest vähendada.

Peamisteks ettevõttesisesteks pankrotistumise põhjusteks olid probleemid üldise juhtimisega – vead äriplaanis, juhtkonna hooletus, suutmatus tegevust piisavalt analüüsida ning ebakompetentsus ettevõtte juhtimisel (kokku 31% kõigist sisestest põhjustest). Peamisteks finantsjuhtimisega seonduvateks probleemideks oli suutmatus tagada debitoorse võlgnevuse laekumine, käibekapitali nappus ning suutmatus kaasata täiendavat kapitali. Olulised olid veel probleemid turustusega (sõltuvus üksikutest lepingupartneritest, suutmatus leida toodetele turgu, tagada toodangu kvaliteet) ning tootmise ja operatsioonidega (seadmete amortiseerumine, toodangu kõrge omahind, suured kulud). Kõige vähem mainiti kohtulahendites töajõuga seotud probleeme. Kõiki ettevõttesiseseid pankrotistumise põhjuseid saab seostada juhtkonna ebapiisava tegevuse, oskamatus või hooletusega.

Pankrotistumise põhjuste täiendavaks uurimiseks kasutati töös kaht põhjuste klassifikatsiooni, et vaadelda seoseid ainult ühe keskkonna (kas sise- või väliskeskkonna) ja mõlema keskkonna faktorite koosmõju tõttu pankrotistunud ettevõtete karakteristikute vahel (klassifikatsioon 1), lisaks veel ainult sise-, ainult väliskeskkonna ja mõlema keskkonna faktorite koosmõju tõttu pankrotistunud ettevõtete karakteristikute vahel (klassifikatsioon 2). Pankrotistumise põhjuseid nende keskkonna järgi klassifitseerides ei olnud võimalik tuvastada, et põhjused pankrotistumise aasta, menetlusotsuse, ettevõtte suuruse, vanuse või tegevusala lõikes erineks.

Käesolev töö on autorile teadaolevalt ainuke ainult tööstusettevõtete pankrotistumise põhjuseid käsitlev empiiriline uuring. Järgnevates uuringutes võib seoste leidmiseks kasutada detailsemaid klassifikatsioone, mis võivad kaasa tuua teistsuguseid tulemusi. Tulevikus võib muid meetodeid kasutusele võttes uurida ka pankrotistumise kujunemist protsessina. Lisaks võiks järgnevatesse uuringutesse kaasata ka pankrotistunud

ettevõtete finantsandmed pankrotistumisele eelnenud aastate kohta. Käesolevas töös leitud tulemusi saavad töötleva tööstuse ettevõtted analüüsida enese eripäradest lähtuvalt ning selgitada välja, kui hästi on neil riskid hajutatud, mis otsuseid peaks lähitulevikus tegema uute ohukohtade vältimiseks ning kuidas tagada kontroll tulude ja kulude üle. Riiklikul tasandil aitab pankrotistumise põhjuste uurimine selgitada puudujääke praeguses juriidilises keskkonnas, et vähendada tahtlikke pankrotistumisi, ent samas mitte karistada ettevõtlikkust.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Arditi, D., Koksal, A., Kale, S.** Business Failures in the Construction Industry – Engineering, Construction and Architectural Management, 2000, Vol. 7, No. 2, pp. 120-132.
2. **Baldwin, J. Gray, T., Johnson, J., Proctor, J., Rafiquzzaman, M., Sabourin, D.** Failing Concerns: Business Bankruptcy in Canada. Ottawa: Statistics Canada, 1997, 61 p.
3. Bankruptcy and a Fresh Start: Stigma on Failure and Legal Consequences of Bankruptcy. Philippe & Partners, Deloitte & Touche Corporate Finance, 2002, 357 p.
4. **Barnard, C. I.** The Functions of the Executive. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1938, 350 p.
5. **Baumard, P., Starbuck, W. H.** Learning from failures: Why it May Not Happen - Long Range Planning, 2005, Vol. 38, No. 3, pp. 281–298.
6. **Bollen, L. H. H., Mertens, G. M. H., Meuwissen, R. H. G., van Raak, J. J. F., Schelleman, C.** Classification and Analysis of Major European Business Failures – Research project commissioned by the European Contact Group, 2005, pp. 1-61.
7. **Boratyńska, K.** Scale of Bankruptcies of Enterprises in Poland – Economic Science for Rural Development, 2011, No. 24, pp. 149-156.
8. **Boyle, R. D., Desai, H. B.** Turnaround Strategies for Small Firms – Journal of Small Business Management, 1991, July, pp. 33-42.
9. **Cheng, L. T. W., McDonald, J. E.** Industry Structure and Ripple Effects of Bankruptcy Announcements – The Financial Review, 1996, Vol. 31, No. 4, pp. 783-807.
10. **Cochran, A. B.** Small Business Mortality Rates: A Review of the Literature – Journal of Small Business Management, 1981, October, pp. 50-59.

11. **Daily, C. M.** Bankruptcy in Strategic Studies: Past and Promise – Journal of Management, 1994, Vol. 20, No. 2, pp. 263-295.
12. **D'Aveni, R.** Top Managerial Prestige and Organizational Bankruptcy – Organization Science, 1990, Vol. 1, No. 2, pp. 121-142.
13. **Davidson III, W. N., Worrell, D. L., Dutia, D.** The Stock Market Effects of CEO Succession in Bankrupt Firms – Journal of Management, 1993, Vol. 19, No. 3, pp. 517-533.
14. **Dubrovski, D.** Management Mistakes as Causes of Corporate Crises: Managerial Implications for Countries in Transition – Total Quality Management, 2009, Vol. 20, No. 1, pp. 39-59.
15. Eesti majanduse aastanäitajad. Eesti Pank. [<http://statistika.eestipank.ee/?lng=et#listMenu/1017/treeMenu/MAJANDUSKOOND>]. 22.04.2013
16. Eesti Statistikaameti andmebaas. [<http://pub.stat.ee/px-web.2001/dialog/statfile2.asp>]. 21.04.2013
17. EMTAK 2008 selgitavad märkused. Registrate ja Infosüsteemide Keskus, 284 lk. [http://www.rik.ee/sites/www.rik.ee/files/elfinder/article_files/EMTAK_sisukorraga_0.pdf]. 17.04.2013
18. Ettevõtlus. Eesti Statistika. Tallinn 2011, 201 lk.
19. **Everett, J., Watson, J.** Small Business Failure and External Risk Factors – Small Business Economics, 1998, Vol. 11, pp. 371-390.
20. **Fredland, J. E., Morris, C. E.** A Cross Section Analysis of Small Business Failure – American Journal of Small Business, 1976, Vol. 1, No. 1, pp. 7-18.
21. **Gaskill, L. R., Van Auken, H. E., Manning, R. A.** A Factor Analytic Study of the Perceived Causes of Small Business Failure – Journal of Small Business Management, 1993, October, pp. 18-31.
22. **Hall, G.** Reasons for Insolvency Amongst Small Firms – A Review and Fresh Evidence – Small Business Economics, 1992, Vol. 4, pp. 237-250.
23. **Hambrick, D. C., Cho, T. S., Chen, M.-J.** The Influence of Top Management Team Heterogeneity on Firms' Competitive Moves – Administrative Science Quarterly, 1996, Vol. 41, pp. 659-684.
24. **Hambrick, D. C., D'Aveni, R. A.** Large Corporate Failures as Downward Spirals – Administrative Science Quarterly, 1988, Vol. 33, pp. 1-23.

25. **Haveman, H., Khaire, M.** Survival Beyond Succession? The Contingent Impact of Founder Succession on Organizational Failure - Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Atlanta, 2003, pp. 1-46.
26. **Jovanovic, B.** Selection and the Evolution of Industry – *Econometrica*, 1982, Vol. 50, No. 3, pp. 649-670.
27. **Khanna, N., Poulsen, A. B.** Managers of Financially Distressed Firms: Villains or Scapegoats? – *The Journal of Finance*, 1995, Vol. 50, No. 3, pp. 919-940.
28. **Lukason, O.** Firm Failures: Example of Estonian Agriculture, Forestry and Fishing Industries in 2002-2009 – *Economic Science for Rural Development*, 2012a, No. 28, pp. 80-84.
29. **Lukason, O.** Firm Failure Patterns: The Interconnection of Failure Reasons and Financial Data. – The 7th International Scientific Conference “Business and Management 2012”, 2012b, pp. 108-113.
30. **Mackie, R.** Bearing ‘the Burden and Heat of the Day’: the Experience of Business Failure in Douglas & Grant Ltd. – *Business History*, 2012, Vol. 54, No. 5, pp. 689-712.
31. **Madrid-Guijarro, A., Garcia-Pérez-de-Lema, D., Auken, H. van.** An Analysis of Non-Financial Factors Associated with Financial Distress – *Entrepreneurship & Regional Development*, 2011, Vol. 23, No. 3-4, pp. 159-186.
32. **Manavald P.** Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. TÜ Õigusteaduskond, 2011, 193 lk, (doktoritöö).
33. *Manufacturing & Investment Around the World: International Survey of Factors Affecting Growth and Performance.* Manchester: Industrial Systems Research, 2011, 102 p.
34. **Mellahi, K., Wilkinson, A.** Organizational failure: a critique of recent research and a proposed integrative framework – *International Journal of Management Reviews*, 2004, Vol. 5/6, No. 1, pp. 21-41.
35. **Miller, D.** Common Syndromes of Business Failures – *Business Horizons*, 1977, Vol. 20, No. 6, pp. 43-53.
36. **Mone, M. A., McKinley, W., Barker III, V. L.** Organizational Decline and Innovation: A Contingency Framework – *Academy of Management Review*, 1998, Vol. 23, No. 1, pp. 115-132.

37. **Moulton, W. N., Thomas, H.** Firm Growth, Industry Growth, and Business Failure – Academy of Management Best Papers Proceedings, 1988, pp. 27-31.
38. **Ooghe, H., De Prijcker, S.** Failure Processes and Causes of Company Bankruptcy: a Typology, Management Decision, 2008, Vol. 46, No. 2, pp. 223-242.
39. **Ooghe, H. and Waeyaert, N.** Oorzaken van faling: literatuuroverzicht en conceptueel verklaringsmodel. – Working Paper Steunpunt OOI, 2004, February, pp. 1-31. [http://www.ondernemerschap.be/Upload/Documents/STOOI/Working%20Papers/2004/WP_oorzaken_van_faling.pdf]. 07.05.2013
40. Pankrotiseadus. 22.1.2003. – RT I 2003, 17, 95.
41. **Pfeffer, J., Salancik, G.** The External Control of Organizations: a Resource Dependence Perspective. New York: Harper & Roe, 1978, 300 p.
42. Principles and Guidelines for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems. The World Bank, 2001, 86 p.
43. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 28.10.2011 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-49-11 kriminaalasi Henri Rüüsaku ja Endrus Arge süüdistuses. [<http://www.nc.ee/?id=11&tekst=222538628>]. 05.05.2013.
44. Saneerimisseadus. 04.12.2008 – RT I 2008, 53, 296.
45. **Schumpeter, J. A.** Capitalism, Socialism & Democracy. New York: Harper & Brothers, 1942, 381 pp.
46. **Sheppard, J. P.** Strategy and Bankruptcy: An Exploration into Organizational Death – Journal of Management, 1994, Vol. 20, No. 4, pp. 795-833.
47. **Sheppard, J. P.** Resource Dependence Approach to Organizational Failure – Social Science Research, 1995, Vol. 24, pp. 28-62.
48. **Šneidere, R., Būmane, I.** Insolvency of a Company and the Methods of Financial Analysis to Forecast It, Economics and Management, 2007, Vol. 12, pp. 137-146.
49. **Thornhill, S., Amit, R.** Learning About Failure: Bankruptcy, Firm Age, and the Resource-Based View – Organizational Science, 2003, Vol. 14, No. 5, pp. 497-509.
50. **Vlad, D. G.** Small Business Bankruptcy Factors – Northeast Business & Economics Association Proceedings, 2009, pp. 216-220.

LISAD

Lisa 1. Empiiriliste pankrotiuuringute koondandmed

Autor	Avaldamise aasta	Uuritud aastad	Riik	Allikas	Valim	Uuritavad tegurid	Peamised järeldused
Arditi <i>et al.</i>	2000	1989-1993	USA	Dun & Bradstreet pankrotistatistika	ehitussektor	sisesed-välised, administratiivsed-strateegilised (Boyle-Desai)	Peamised põhjused ebapiisav kasum, sektori nõrkus, suured tegevuskulud, suur laenukoormus. Ehitussektoris olulisimad põhjused sisemised administratiivsed põhjused (eelarve ja inimressursi probleemid) ja välised strateegilised (makromajanduslikud probleemid ja ettenägematud asjaolud, juhtkonnal võimatu mõjutada).
Baldwin <i>et al.</i>	1997	1996	Kanada	küsitlus jooksvalt pankrotihaldurile, kes hindasid 6 punkti skaalal põhjuste esinemist	550, ainult pankrotistunud	sisesed-välised	Peamine põhjus on kogeenamatu juhtkond. Väiksematel ja noorematel ettevõtetel on suurem tõenäosus pankrotistuda juhtkonna kogeenamatu tõttu (ka siis, kui see on osaliselt põhjustatud väliste tegurite tõttu - neid oleks saanud prognoosida).
Bollen <i>et al.</i>	2005	1980-2005	Euroopa	avalik info (artiklid, majandusaasta aruanded)	60 suuremat ettevõtet (avalikul info põhinev). Lisaks pankrotistumistele ka juhud, kui turuosa on ühe kuu jooksul langenud rohkem kui 50%.	lähtuvalt Argenti 1976. aasta jaotusest - sisesed ärilised puudujäägid, ambitsioonikas juhtkond, suutmatus muutustega kaasa minna, juhtkonna vead	Suurtel ettevõtetel pankrotistumisi sisemiste puudujääkide tõttu vähe (jälgitakse korralikult). Peamised põhjused liigne ambitsioonikus ja suutmatus väliskeskonna teguritega koos muutuda. Olulised ka juhtkonna vead.
Boratyńska	2011	2002-2010	Poola	kohtulahendid	põhirõhk põllumajandusel	puudu	Ettevõtte reageerisid alles siis, kui võlgade katteks oli vaja hakata ettevõtte varasid müüma. Tööstusettevõtetel peamiseks pankrotistumise põhjuseks liigne finantskoormus.
D'Aveni	1990	1972-1982	USA	Dun & Bradstreet pankrotistatistika, SEC info, Altmani uuring, börsiuudised	49 pankrotiavalduse esitanud ettevõtet + 49 elujulist ettevõtet, info 5 pankrotiavalduse esitamisele eelnenud aasta kohta (ainult suurettevõtted)	oluline aja mõde. Vaadeldi juhtkonna, keskkonna, ettevõtet ja strateegiat iseloomustavaid tegureid	Pankrotistumistel on erinevad mustrid (seotud ajaga). Ettevõtte peaks koguma kahte liiki kapitali: finantslist ja staatustlikku. Viimane sõltub juhatuse sotsiaalvõrgustiku suuruselt ning võib finantsilise kapitali nappuse korral kreditoridele positiivselt mõjuda. Kahte kapitaliliiki saab üksteise vastu vahetada, et saavutada mõlema optimaalne tase.
Davidson <i>et al.</i>	1993	1979-1989	USA	<i>Predicast F&S Index of Corporate Change</i> (avalik info)	81 börsiettevõtet, kes on teinud juhtkonnas muutusi paar aastat enne pankrotistumist	ettevõttesisesed tegurid (muutused juhtkonnas)	Juhtkonnamuutused toovad kaasa positiivseid börsireaktsioone nii enne kui pärast pankrotistumist – vaadeldakse margina, et ettevõtte võtab kasutusele meetmeid olukorra parandamiseks ning proovib raskustest taastuda. Ettevõttevälise uue juhtkonnaliikme tulek saadab turule signaali, et muutused on tulemas ning seetõttu kaasneb sammuga suurem positiivne reaktsioon.
Fredland, Morris	1976	1971-1972	USA	Dun & Bradstreet pankrotistatistika	2080 pankrotistunud ettevõtet ja 1987 elujulist ettevõtet	töötajad, juhtkonna pädevus, ettevõtte vanus ja suurus	Ettevõtte suurus ei ole ebaõnnestumisega tugevalt korreleerunud näitaja.
Gaskill <i>et al.</i>	1993	1987-1991	USA	küsitlus omanikele	130 väikeettevõtet seadmete ja tarvikute jaemüügis, kes olid oma tegevuse lõpetanud varade müügis, et katta oma võlgasid	peamiselt juhtimise ja planeerimisega seonduvad probleemid	Suutmatus strateegiliselt juhtida, probleemid käibekapitali juhtimisega, suutmatus konkureerida.
Hall	1992	1973-1983	Suurbritannia	<i>British Official Receiver</i> raportid (mittevabatahtlike likvideerimiste kohta), põhjused nii ettevõtja kui ajutise halduri poolt vaadatuna	1064	operatsiooniline juhtimine, strateegia, väliskeskond, tööjõud, tehnoloogia, turustus, kulude suurenemine	Poolte firmade juhtkond pidasid peamiseks põhjuseks operatsioonilisi tegureid, millele tegutsemise käigus pööratakse vähe tähelepanu. Alakapitaliseeritust pidas pankrotistumise põhjuseks veerand ettevõtetest. Oleks võinud arvata, et juhtkond peab ebaõnnestumise põhjuseks rohkem väliseid tegureid, aga ilmnes hoopis, et kõige enam mainiti vigu operatsioonilises juhtimises.
Hambrick <i>et al.</i>	1996	1979-1986	USA	väljaanne <i>Aviation Daily</i> (avalik info)	32 USA lennufirmat, müügitulu üle 100 mln dollari aastas	ettevõtte juhtkonna omadused	Heterogeensed juhtkonnad võtsid vastu julgemaid otsuseid, aga neil kulus otsustamiseks kauem aega.

Lisa 1 järg.

Hambrick, D'Aveni	1988	1972-1982	USA	Dun & Bradstreet pankrotistatistika, SEC info, Altmani uuring, börsiuudised	57 pankrotistunud ja 57 elujulist suurettevõtet	puudu	Vaadeldud ettevõtete näitajate muutumist ajas ja kirjeldatud allakäigu spiraalina. Ettevõtete nõrkused avalduvad tegelikult piisavalt varakult, et neile õigeaegselt reageerida.
Khanna, Poulsen	1995	1980-1990	USA	Chapter 11 juhtumite avalik info (uudised), info kolme pankrotiavalduse esitamisele eelnenud aasta kohta (Compustati andmebaas)	128 restruktureeritavat ja 118 edukat ettevõtet	sisesed	Pankrotiavalduse esitanud ettevõtete juhtkond tegi sarnaseid otsuseid elujulist ettevõtetega, ei vähendanud ettevõtte väärtust. Välised põhjused on ilmselt olulisemad, sest ettevõtte juhtkonnale antakse teine võimalus. Ettevõtte juhtkonda süüdistatakse asjata, osa ka välistingimuste süü.
Lukason	2012a	2002-2009	Eesti	kohtulahendid	50 põllumajandus-, metsandus- ja kalandusettevõtet	sisesed-välised	Peamiseks pankrotistumise põhjuseks nõudluse vähenemine, seejärel ootamatud sündmused (seotud loodusega) ja mittekasumlik põhitegevus. Kõige rohkem oli ettevõtteid, mille pankrotistumine oli tekkinud siseste ja väliste tegurite koosmõjul.
Lukason	2012b	2002-2009	Eesti	kohtulahendid, lisaks pankrotistumisele eelnenud kolme aasta finantsandmed	1281	sisesed-välised, lisaks veel juhtkonnast sõltuvad ja sõltumatud põhjused	Finantsandmete muutumine erineb sõltuvalt sellest, kas maksejõuetus on tekkinud juhtkonna süü läbi või mitte
Mackie	2012	1900-1926	Šotimaa	vaatluse all ettevõtte juhtkonna märkmed	Douglas & Grant Ltd	sisesed	Kollektiivne subjektiivsus, liigne optimism, suutmatus planeerida ja muuta protsesse. Juhtkonna homogeensus, liigne optimism ning omanikurolli säilitamine ettevõtte suurenedes.
Madrid-Guijarro et al.	2011	1999-2003	Hispaania	ettevõtte juhtkonda küsitleti	1006 tootmisettevõtet SME. Makseraskustes ettevõtted, mitte pankrotistunud	sisesed-välised	Noorematel firmadel oli lihtsam raskustesse sattuda tihedas konkurentsis. Kõrgtehnoloogilisi ettevõtteid välised tegurid ei mõjutanud.
Moulton, Thomas	1988	1980-1986	USA	majandusaasta aruanded	73 pankrotistunud ettevõtet ja samapalju edukaid firmasid, vaadeldi finantsandmed kuni 6 a enne pankrotistumist. Ettevõtted olid vanemad kui 10 aastat	sisesed-välised	Suutlikkus ellu jääda sõltub juhtkonna oskusest muutunud majandusoludega kohanduda. Juhtkonna otsustel on suurem mõju kui sektorispetsiifikal.
Ooghe, Prijcker	2008	2004-2005	Belgia	pankrotiavalduse esitamisele eelnenud 3 a finantsandmed, kohtuotsused ja juhatuse, pankade ja töötajate intervjuud	12	sisesed-välised, vahetu-üldine keskkond, ettevõtte-ettevõtja karakteristikud	Pankrotistumise protsessid jagunevad neljaks, sõltuvalt ettevõtte vanusest ja juhtkonna pädevusest, põhjused erinevad protsesside lõikes. Juhtkonna vigade mõju sõltub ettevõtte karakteristikutest.
Sheppard	1994	1980-1987	USA	Commerce Clearing House'i Capital Changes Reporter pankrotistatistika	140 pankrotistunud ning 140 elujulist ettevõtet, kõik rohkem kui 100 töötajaga ning enam kui 5 a vanused	Sektori karakteristikud, turuosa ja müügitulu, juhatuse karakteristikud, finantsstrateegia	Pankrotistunud ettevõtetel oli kehvem finantsseis (omakapitali osakaal varadest). Suurema turuosa ettevõtted pankrotistusid väiksema tõenäosusega. Pankrotistunud ettevõtte juhtkondadel oli vähem strateegilisi suhteid koostööpartneritega. Kui eesmärgiks võetud uue projektiga tekib probleeme, hakatakse ennast veenma, et ollakse õigel kursil ja ei kaaluta enam alternatiive.
Thornhill, Amit	2003	1996	Kanada	küsitlus jooksvalt pankrotihaldurile, kes hindasid põhjuste esinemisi	339 pankrotistunud ettevõtet	nooremad-vanemad	Kinnitus ressursisõltuvuse teooriale – strateegiliste varade puudumine viib maksejõuetuseni. Noorematel ettevõtetel on suurem tõenäosus pankrotistuda, kui algkapital kulub varem, kui suudetakse arendada strateegilisi varasid. Vanemad ettevõtted seavad end ohtu, kui lasevad oma ressurssidel aeguda ja ei areneta koos väliskeskonna muutustega. Seega nooremate ettevõtete pankrotistumise taga on pigem oskuste ja ressursside puudus, vanematel aga suutmatus kohaneda keskkonnamuutustega.
Vlad	2009	2003-2008	USA	kohtulahendid, töötusemäär sektoriti, intressimäärad, tarbija kindlustunne	pankrotistunud väikeettevõtted		Tootmise ja jaemüügievõtetel on väiksem tõenäosus pankrotistuda, pankrotistumise tõenäosus on positiivselt korreleerunud finantseerimise kulukusega.

Allikas: (autori koostatud).

Lisa 2. Eesti makromajanduse näitajad perioodil 2000-2012

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
SKP jooksevhindades (mln eur) (sesoonselt korrigeeritud)	6159,6	6970,7	7776,1	8718,7	9685,1	11181,5	13390,6	16069,2	16234,8	13761,4	14322,5	15951,2	16998,0
Aheldatud väärtuse muutus (võrreldes eelmise perioodiga)	10,0	6,3	6,6	7,8	6,3	8,9	10,1	7,5	-4,2	-14,1	3,3	8,3	3,2
Töötleva tööstuse panus SKP kasvu, protsendipunkti	2,9	2,0	1,2	1,3	0,5	1,5	1,6	0,7	-0,5	-4,3	2,9	2,8	-0,5
Lisandväärtus jooksevhindades (mln eur)	5505,0	6234,8	6916,7	7783,3	8567,7	9895,5	11761,3	14083,4	14440,1	11899,9	12482,6	13900,0	14738,0
Töötleva tööstuse osatähtsus lisandväärtusest	17,0	17,7	17,4	17,4	16,7	16,5	16,5	16,0	15,7	14,2	16,0	17,3	16,0
Tööstustoodangu mahuindeks (muutus eelmise aastaga võrreldes (%))		8,5	8,6	11,5	9,6	11,0	10,2	6,4	-4,6	-23,9	22,7	19,8	0,3
Ettevõtete investeeringud materiaalsesse põhivarasse (jooksevhindades; mln eur)	922,1	1502,8	1606,5	1697,2	1890,6	2140,0	2874,6	3102,9	2794,7	1990,4	1535,7	2365,6	2659,5
Jaekaubandusettevõtete jaemüük (mln eur)		1761,5	2004,9	2197,9	2538,6	2856,8	3516,0	4203,8	4449,3	3700,5	3712,3	4140,9	4642,2
Töötuse määr (%)	13,6	12,6	10,3	10,0	9,7	7,9	5,9	4,7	5,5	13,8	16,9	12,5	10,2
Keskmise brutopalgaga muutus (%)	10,5	12,3	11,5	9,4	8,4	10,8	16,5	20,5	13,9	-5,0	1,1	5,9	
Tarbijahinnaindeks (%)	4,0	5,8	3,6	1,3	3,0	4,1	4,4	6,6	10,4	-0,1	3,0	5,0	3,9
Tootjahinnaindeks (%)	4,9	4,4	0,4	0,2	2,9	2,1	4,5	8,3	7,2	-0,5	3,3	4,4	2,3
Ettevõtete surmamäär	12,30	11,80	7,60	8,20	7,61	6,70	6,90	6,90	10,01	10,38	9,20		
Töötleva tööstuse ettevõtete surmamäär	10,80	9,10	5,70	6,50	6,75	5,30	5,84	5,82	7,27	8,72	7,52		
Ekspordihinnaindeks (%)	7,8	32,9	-0,6	6,6	2,2	2,9	3,9	7,5	4,2	-3,7	6,0	9,8	1,8
Impordihinnaindeks (%)	6,1	0,6	-0,4	-1,7	1,2	3,9	4,1	3,4	5,8	-5,4	9,1	11,2	4,0
Ühtlustatud konkurentsivõime indeks (%)	-3,4	3,7	2,8	4,1	2,4	1,0	1,6	4,2	6,1	1,6	-2,8	1,3	-0,3
Ekspord (mln eur)	3568,6	3697,7	3642,4	4002,6	4768,7	6201,9	7718,8	8033,5	8470,1	6486,9	8743,0	12013,9	12549,5
Import (mln eur)	4615,5	4798,2	5079,2	5715,4	6702,9	8229,5	10711,4	11439,1	10896,4	7269,9	9268,3	12721,2	13761,8

Allikas: (Statistikaameti andmetel autori koostatud).

Lisa 3. Ettevõttevälised pankrotistumise põhjused

Väliskeskonna tegurid	Kokku
Vahetu keskkond	117
Konkurentsi teravnemine	42
Nõudluse vähenemine	19
Ostjate makseraskused	19
Probleemid koostööpartneritega	14
Kohtuvaidlused	11
Probleemid finantseeringutega	7
Sidusettevõtte pankrot	5
Ettevõttevälised tööjõuprobleemid	5
Üldine keskkond	63
Majanduslangus / ebakindlus turul	21
Sisendi hinnatõus	16
Ettenägematud asjaolud (põleng, ilmastik, vargused)	7
Väljundi hinnalangus	7
Seadusemuudatused	3
Tehnoloogilised muutused	2
Kinnisvarahindade langus	1
Valuutakursi langus	1
Kokku	180

Allikas: (autori koostatud).

Lisa 4. Ettevõttesisesed pankrotistumise põhjused

Maksejõuetuse tekkepõhjus	Lahendeid
vead äriplaanis	22
sõltuvus ühest-paarist hankijast/tellijast	17
raske juhtimisviga	12
suutmatus tagada debitoorse võlgnevuse laekumine	11
ebakompetentsus ettevõtte juhtimisel	10
ebapiisav tegevuse analüüs ja turusituatsiooni tundmine	10
käibekapitali nappus	10
suutmatus/soovimatus investeerida ettevõttesse täiendavat kapitali	10
suutmatus kaasata täiendavat kapitali	9
juhatuse hoolsuskohustuse rikkumine	8
ebaotstarbekalt kõrge liising/laenukoormus	8
ebaõnnestunud investeerimisotsused	8
seadmete amortiseerumine	7
juhatuse liikme surm või terviseprobleemid	6
pikaajalised kahjumlikud lepingud	6
madal omakapitali tase	6
suured püsikulud - käibevahendite nappus	6
juhtkonna/omanike erimeelsused	5
suutmatus leida toodetele turgu, vähene realisatsioon	5
toodangu kehv kvaliteet	5
toodangu kõrge omahind	5
suured rendikulud	5
probleemid riiklike maksude tasumisel	5
huvi kadumine tegevuse jätkamiseks/arendamiseks	4
tööjõu ebakompetentsus	4
kogenematus riskide prognoosimisel	3
suutmatus kohaneda muutunud majandusoludega	3
suutmatus tootmist ümber korraldada (kasumlikuks)	3
äri/projekti käivitumise ebaõnnestumine	3
müük alla omahinna	3
suured tööjõukulud	3
tulude-kulude suhte mittejälgimine	3
äriplaani puudumine	2
vead raamatupidamises	2
vara väljaviimine ettevõtetest	2
erimeelsused võlausaldajaga	2
kuriteo tunnustega tegu (fiktiivsed ametid jne)	2
tööjõu ebapiisavus	2
käibe/tellimuste ebastabiilsus	2
kahjum majandustegevusest (tulud ei katnud kulusid)	2
toodangu väiksus (kõrge omahind)	2
tootmisseisak	2

Lisa 4 järg.

spetsialiseerumisest tingitud suured investeerimiskulud	2
kulude kasv	2
ettevõtluskulude kasv (elekter vms)	2
madal tootlikkus	2
suutmatus leida uut tootmispinda	2
puudulik finantsplaneerimine	2
juhatuse liikme pankrotimenetlus	1
juhatuse viivitused otsuste vastuvõtmisega	1
suutmatus leida välismaiseid partnereid	1
liiga hoogne laienemine	1
suur tööjõu voolavus	1
üleminek tükitöölt ajatasustamisele	1
madalad müügihinnad	1
käibe vähenemine	1
tähtaegadest mittekinnipidamine	1
tootmisliini mittetäielik kasutamine	1
kasumimarginaali langus	1
ebarentaabli tootmise jätkamine	1
suured renoveerimiskulud	1
valed otsused tooraine sisseostmisel	1
seadmete rentimine muutis tootmise ebarentaabliks	1
maksevõime vale hindamine	1
rahavoogude vale prognoosimine	1
nõrk kontroll kulutuste üle	1
lühiajalised laenud pikkade investeeringute katmiseks	1
raha väljalaenamamine pikaks tähtjaks ja tagatiseta	1

Allikas: (autori koostatud).

SUMMARY

CAUSES OF BUSINESS BANKRUPTCIES ON THE EXAMPLE OF THE ESTONIAN MANUFACTURING INDUSTRY

Sirli Gatski

The growing interdependence between companies and their surrounding environment that obliges them to continuously improve their activities, is also creating additional paths towards failure. In order to succeed, it is necessary to foresee and react to changes in time – before competitors and prior to serious consequences. Numerous models for bankruptcy prediction have been created during the past decades, however it is equally important to understand the causes behind the failures in order to respond to the right problem.

In addition to analysing the reasons of success behind the best companies, it is important to acknowledge the causes of failure of the unsuccessful companies. This info would benefit the managers and owners of other companies who can then focus on the areas in question, as well as to creditors who could predict possible risks. Although failures enable a more efficient distribution of resources, it is still a negative turn of events leading to different social, financial and psychological costs.

The aim of this research is to identify the causes of business bankruptcies on the example of the Estonian manufacturing industry during 2002-2009. Bankruptcy is a specific form of failure where the debtor is unable to pay its debts as they come due. Although it is a legal term for judicially identified insolvency, these two terms are equalised in the current research due to small differences in the meaning of these terms in other countries and business failure literature in general. As in Estonia bankruptcy proceedings can end with either bankruptcy declaration or bankruptcy proceeding abatement, both of these cases are analysed in the current research as in all of these

cases companies are insolvent. To meet the objective of the research, the following tasks are proposed:

- 1) to explain the term of bankruptcy and the rights and obligations set to parties in the legal process of bankruptcy;
- 2) to gather different theories referring to the causes of bankruptcy and ways to classify them;
- 3) to expose and categorise the results of previous empirical research on the causes of bankruptcy using classifications explained earlier;
- 4) to explain the macroeconomic environment in Estonia from 2002-2009 and its effect on the manufacturing companies;
- 5) to expose the causes of bankruptcy on the example of the Estonian manufacturing industry in 2002-2009 based on Estonian court judgments and to analyse these causes based on the characteristics of the companies;
- 6) to explain the causes of bankruptcy in Estonian manufacturing companies by comparing the results to previous empirical research outcomes.

The research is divided into two chapters: one theoretical and one empirical chapter, both of which are subdivided into three parts. In the theoretical chapter an overview of different failure and bankruptcy definitions are given, the effect of the legal environment on the causes of bankruptcy are explained and the main theories and research results referring to the causes of bankruptcy are given. The chapter is based on different research papers and the Estonian Bankruptcy Law.

In the empirical chapter the specifics of the Estonian manufacturing industry are provided, also the macroeconomic events and their impact on the manufacturing companies from 2002-2009 are explained. The main part of the empirical chapter is focused on analysing the causes of bankruptcy in the manufacturing companies identified in court proceedings in 2002-2009. Previously explained theoretical classifications are used to analyse those causes which later are compared to other empirical research results.

Although the necessity of understanding industry specifics when examining the causes of failure is often mentioned in literature, it is not known to the author that any research

on the causes of bankruptcy on the example of only the manufacturing industry has been conducted before. However it is possible when using the public info from the Estonian court proceedings where the causes of insolvency are disclosed. The manufacturing industry is chosen due to the fact that it comprises one tenth of the Estonian workforce and the value added in a manufacturing company is twice as much as in an average Estonian company.

As the event of bankruptcy is unwanted to the debtors, the creditors, the employees and to the nation as a whole (due to unpaid taxes), it is necessary to monitor those instances. The motivation of the entrepreneurs to inform the court about its insolvency depends on the legal consequences. If careless behaviour causes limited business opportunities in the future, enormous penalties or damages to the entrepreneur's reputation, it might be expected that rules are obeyed with higher attentiveness.

The perspective to the causes of bankruptcy in the business literature depends on the school under observation. Three main points of view are examined in the current study: deterministic view, voluntaristic view and an integrative view for the previous two. The deterministic view assumes that managers have little control over the exogenous factors and thus they have little strategic choice – hence their role should be ignored. The voluntaristic view assumes that the actions of the managers are the main cause of organisational failure. The more recent, integrative view combines the previous two as the causes are often interrelated and cannot be viewed separately.

The integrative view is also most often used in empirical research on the causes of bankruptcy and it uses factors from both the deterministic and voluntaristic view (the causes are divided into ones originating from the exogenous factors and causes originating from the endogenous factors). More often the endogenous factors are identified as the cause of insolvency as managers are also responsible for reacting to the changes in the external environment. Several steps can be taken in advance to avoid possible future failures.

When analysing the causes of bankruptcy on the example of the Estonian manufacturing industry, the time period of 2002-2009 was chosen as it includes a period of economic growth and downturn and an expansion and a cost cutting period for the companies. In

total 183 court proceedings were analysed from which 454 causes of bankruptcy were found. Of those 454 causes 40% were classified as exogenous and 60% as endogenous causes. The main exogenous causes were increases in competition, economic downturn, decrease in demand and customer difficulties (in total comprising 56% of all exogenous causes) – these events are also partly related to each other. Problems with partners were also a more noted cause.

The most important endogenous reasons given in court proceedings were problems with general management (problems with business plan, the carelessness of management, inability to analyse actions and the lack of management skills). Problems with financial management included the inability to manage working capital and undercapitalisation. Deficiencies in marketing capabilities (dependence on a few partners, inability to find demand for products, poor quality of product) and production and operations (amortisation, high unit costs) were also important. Less mentioned were problems with workforce. All of the endogenous causes can be related to management activities.

When comparing the environment behind the causes of bankruptcy to different business characteristics (the year of bankruptcy filing, the final result of the bankruptcy proceeding, the size, age and field of operation of the company) no statistically important differences could be found in the environment. Additional classifications of bankruptcy reasons could be used in future research, also the event of bankruptcy could be viewed as a process to discover the relationship between different causes of bankruptcy.

The results of the research are important to the owners and managers of manufacturing companies who can look for similar deficiencies in their own activities. The info can also benefit creditors who can analyse risks accompanied with certain companies. On a national level the results of the research can help to understand weaknesses in the current legal system to avoid bankruptcies created in purpose and on the other hand not to punish entrepreneurship in general.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sirli Gatski (sünnikuupäev: 25.07.1990),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Ettevõtete pankrotistumise põhjused tööstusettevõtete näitel”, mille juhendaja on teadur Oliver Lukason,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **28.05.2013**